

Scenariusze lekcji

z zakresu rynku finansowego
dla szkół podstawowych i ponadgimnazjalnych

Materiały edukacyjne dla środowiska szkolnego

MATERIAŁY EDUKACYJNE
DLA ŚRODOWISKA SZKOLNEGO

*Anna Cichy
Ewa Kęsik
Wojciech Wyszyński*

SCENARIUSZE LEKCJI Z ZAKRESU RYNKU FINANSOWEGO dla szkół podstawowych i ponadgimnazjalnych

Warszawa 2015

Publikacja została wydana nakładem Komisji Nadzoru Finansowego

© Komisja Nadzoru Finansowego
Pl. Powstańców Warszawy 1
00-030 Warszawa
www.knf.gov.pl

Warszawa 2015

Wydanie I

ISBN 978-83-63380-89-2

Nakład: 1500 szt.

Przygotowanie do druku i druk:
Omikron sp. z o.o.
www.omikron.net.pl

Niniejsza publikacja wydana została w celach edukacyjnych w ramach projektu CEDUR. Informacje w niej zawarte mają wyłącznie charakter ogólny i nie stanowią porady inwestycyjnej.

Urząd Komisji Nadzoru Finansowego nie ponosi odpowiedzialności za wszelkie decyzje inwestycyjne, podjęte przez czytelnika na podstawie zawartych w niniejszej publikacji informacji.

SPIS TREŚCI

WSTĘP	5
--------------------	---

CZĘŚĆ PIERWSZA

SCENARIUSZE LEKCJI DLA SZKÓŁ PODSTAWOWYCH

TAJEMNICZY ŚWIAT PIENIĘDZY

Anna Cichy, Ewa Kęsik	7
-----------------------------	---

JAK DOBRZE WYDAĆ KIESZONKOWE?

Anna Cichy, Ewa Kęsik	15
-----------------------------	----

CZĘŚĆ DRUGA

SCENARIUSZE LEKCJI DLA SZKÓŁ PONADGIMNAZJALNYCH

PLASTIKOWY PIENIĄDZ

Anna Cichy, Ewa Kęsik	20
-----------------------------	----

PODSTAWOWE INFORMACJE O SKOK

Anna Cichy, Ewa Kęsik	28
-----------------------------	----

FUNKCJONOWANIE SYSTEMU EMERYTALNEGO W POLSCE

Wojciech Wyszyński	35
--------------------------	----

WSTĘP

We współczesnym świecie niemożliwe jest funkcjonowanie bez konieczności podejmowania działań na rynku finansowym. Z uwagi na złożoność tego rynku, niekiedy trudne zagadnienia oraz konieczność przygotowania młodzieży do funkcjonowania na tym rynku, Komisja Nadzoru Finansowego postanowiła wydać publikację edukacyjną zawierającą gotowe scenariusze lekcji, które otrzymały rekomendację Ośrodka Rozwoju Edukacji oraz Pani Jolanty Grędzińskiej-Kosiorek – nauczyciela-konsultanta Warmińsko-Mazurskiego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli w Olsztynie, Filia w Olecku.

Egzamin z ekonomii zdajemy codziennie, dlatego też niezwykle istotne jest, by od najmłodszych lat tłumaczyć i pokazywać dzieciom, jak zarządzać budżetem, skąd biorą się pieniądze i jaka jest różnica pomiędzy nimi a kartami płatniczymi.

Niezwykle ważne jest także przygotowanie młodzieży na czwartym etapie edukacyjnym do funkcjonowania na rynku finansowym i zaznajomienia uczniów z zagadnieniami odnoszącymi się m.in. do systemu emerytalnego oraz kart płatniczych i przestępstw związanych z ich wykorzystaniem.

Część pierwsza – scenariusze lekcji dla szkół podstawowych

Stan prawny na dzień 15.10.2014 r.

Anna Cichy
Ewa Kęsik

TAJEMNICZY ŚWIAT PIENIĘDZY

Poziom: I etap edukacyjny, szkoła podstawowa, klasy I - III - edukacja wczesnoszkolna

Przedmiot: nauczanie zintegrowane

Podstawa programowa kształcenia ogólnego:

Edukacja społeczna – uczeń ma rozeznanie, że pieniądze otrzymuje się za pracę; rozumie, co to jest sytuacja ekonomiczna rodziny i wie, że trzeba do niej dostosować swe oczekiwania.

Edukacja matematyczna – uczeń wykonuje łatwe obliczenia pieniężne (cena, ilość, wartość) i radzi sobie w sytuacjach codziennych wymagających takich umiejętności; zna będące w obiegu monety i banknoty; zna wartość nabywczą pieniędzy.

Cel ogólny zajęć:

Zapoznanie z pojęciem pieniądza.

Cele szczegółowe zajęć:

Uczeń:

- wie co to są pieniądze,
- rozumie po co człowiekowi są potrzebne pieniądze,
- ma rozeznanie skąd rodzice mają pieniądze,
- wie co to jest bank,
- umie przedstawić korzyści przechowywania pieniędzy w banku,
- umie wskazać, jak można korzystać z pieniędzy przechowywanych w banku.

Pojęcia kluczowe:

bank, bankomat, karta bankomatowa, pieniądz, rachunek bankowy.

Metody:

- pogadanka na temat pieniędzy,
- elementy burzy mózgów,
- praca ze schematem,
- gry i zabawy: rebus, krzyżówka, wykreślanka.

Środki dydaktyczne:

- karty z obrazkami,
- rebus,
- krzyżówka,
- wykreślanka.

Czas:

2 godziny lekcyjne. Rozłożenie programu na poszczególne lekcje będzie zależało od wieku uczestników.

Przebieg zajęć z przedstawieniem przedmiotowych zagadnień:

Przedstaw uczniom temat i cel zajęć.

Zacznij lekcję od wytłumaczenia uczniom, że bardzo dawno temu nie było pieniędzy. Jak ktoś chciał mieć jakąś rzecz - musiał wymienić ją na inną. Ludzie wymieniali się rzeczami (dobrami). W dawnej Polsce były to np. sól, skóry zwierząt, bursztyny. Z czasem dobra te zastąpiły towary, tzw. towary luksusowe - kruszce, czyli złoto, srebro, miedź i żelazo.

Można zobrazować ten fakt na przykładzie produktów pierwszej potrzeby (pożywienia, ubrania) albo wykorzystując zainteresowania dzieci i panujące wśród nich trendy na wymienianie się (mini zabawki, karty). Istotne jest przy tym wskazanie, że nie zawsze mamy do zaoferowania to, co ktoś inny chce dostać za rzecz, na której nam bardzo zależy. Dlatego ludzie wymyślili pieniądze. Powiedz, że pieniądź to środek płatniczy. Ludzie umówili się, że można nim płacić za inne towary lub usługi, płacić nim za zakupy. Wyrażony jest ceną i wartością wszystkich innych towarów.

Pokaż uczniom monety, banknoty i powiedz, że jednym z wydrukowanych na nich elementów jest taki, który stanowi ich wartość.

Podkreśl, że człowiek ma bardzo różne potrzeby, od podstawowych takich, jak mieszkanie, pożywienie, ubranie, transport, po takie, które nie są niezbędne do życia, ale są ważne, bo pozwalają rozwijać się (książki, kursy i zajęcia dodatkowe) lub sprawiają przyjemność (kino, wakacje). Wykorzystaj do omówienia tego zagadnienia środek dydaktyczny nr 1.

Wytłumacz, że rodzice za swoją pracę otrzymują wynagrodzenie, czyli **pieniądz**. Trzeba się natrudzić, żeby je zarobić. Każdy ma ograniczoną ilość pieniędzy, dlatego musi planować na co je wydawać. Pieniądze są cenne i nie należy ich wydawać na rzeczy, których tak naprawdę nie potrzebujemy. Zrób z uczniami proste zadanie korzystając ze środka dydaktycznego nr 2.

Na tym etapie lekcji możesz wytłumaczyć uczniom, że zazwyczaj pracodawca (szef) rodziców przekazuje ich wynagrodzenie na rachunek bankowy rodziców. Każda osoba w banku ma swój **rachunek bankowy**, na którym jest zapisane ile ma pieniędzy. Rachunek bankowy można porównać do portmonetki lub skarbonki, w której przechowujemy swoje pieniądze, oszczędzamy i wyjmujemy je jak musimy lub chcemy coś kupić.

Bank to przedsiębiorca (firma), który umówił się z rodzicami, że będzie przechowywał ich pieniądze. Przede wszystkim dba o bezpieczeństwo powierzonych mu pieniędzy.

Możesz powiedzieć o zagrożeniach, jakie wiążą się z lekkomyślnym noszeniem lub przechowywaniem pieniędzy (o ryzyku zagubienia, kradzieży, uszkodzenia lub zniszczenia pieniędzy) podkreślając tym samym bezpieczeństwo przechowywania pieniędzy w banku (skarbiec, sejfy, ochrona). Wykorzystaj do omówienia tego zagadnienia środek dydaktyczny nr 3.

Powiedz, że bank ma obowiązek dokładnie liczyć, ile pieniędzy jest na danym rachunku, to znaczy ile środków wpłynęło na rachunek i ile z tego rachunku wyptacono. Jeżeli rodzice nie wydają wszystkich swoich pieniędzy, to mogą je dodatkowo zbierać w banku, czyli **oszczędzać**. Za oszczędzanie rodzice dostają od banku **oprocentowanie**, czyli dodatkowe pieniądze (swoisty gratis).

Rodzice mogą zażądać od banku, żeby w każdym czasie wypłacił im ich pieniądze. Mogą iść do budynku banku i poprosić w kasie o wypłacenie określonej kwoty pieniędzy z ich rachunku bankowego. Wiąże się to jednak z koniecznością dojazdu do placówki w godzinach pracy banku i niekiedy z koniecznością poczekania w kolejce na obsłużenie przez pracownika banku.

Wytłumacz, że w dzisiejszych czasach są łatwiejsze i szybsze sposoby wypłacania pieniędzy z rachunku bankowego. Wykorzystaj do omówienia tego wątku środek dydaktyczny nr 4.

Przede wszystkim rodzice mogą przez 24 godziny na dobę wypłacać pieniądze z bankomatów.

Bankomaty to urządzenia (maszyny), które służą do wypłacania banknotów. Każdy rodzic może wypłacać pieniądze z bankomatu używając do tego plastikowej karty bankomatowej, na której zapisane jest ile ma pieniędzy, i znanego tylko jemu numeru, tzw. kodu PIN (klucza do zatwierdzenia wypłaty).

Podkreśl, że karta bankomatowa to też jest pieniądz, tylko nowoczesny – plastikowy, elektroniczny. Na karcie wydrukowane jest imię i nazwisko jej posiadacza (każdy ma swoją kartę,

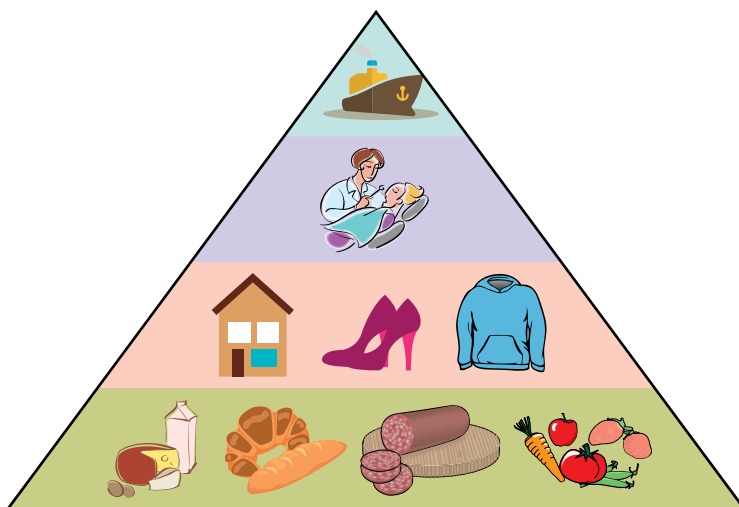
nie ma wspólnych kart). Trzeba pilnować karty tak, jak pieniędzy tradycyjnych (banknotów i monet). Nikomu nie można jej dawać i nikomu nie można podawać unikatowego numeru PIN.

Wskaż, że dzięki popularnym urządzeniom elektronicznym (komputer, tablet, telefon) można mieć dostęp do rachunku w każdym czasie wszędzie tam, gdzie jest połączenie internetowe (bankowość internetowa).

Na koniec lekcji zaplanuj wspólne rozwiązywanie zadań. Ewentualnie środki dydaktyczne nr 5, 6, 7 wykorzystaj jako pracę domową.

Środek dydaktyczny nr 1

Stwórz z uczniami piramidę potrzeb dla zobrazowania, jak wiele ich mamy (praktycznie można wskazać, że jest to nieskończona lista) przy ograniczonych zasobach finansowych. U podstawy piramidy musi znaleźć się to, co jest niezbędne człowiekowi do życia. Natomiast na szczycie piramidy powinno zostać umieszczone to, co nie jest niezbędne, a odnosi się do sfery relaksu oraz przyjemności, jak np. podróże, karnet na basen.

Środek dydaktyczny nr 2

Wybierz trzech ochotników spośród uczniów. Niech każdy z nich dostanie do dyspozycji po np. 10 zł (w monetach 1 zł lub 2 zł). Ich zadaniem będzie zrobić zakupy na śniadanie dla czteroosobowej rodziny. Pozostali uczniowie niech im doradzają na co najlepiej wydać pieniądze. Zadanie ma na celu pokazanie, że mając określone zasoby finansowe i szeroką listę potrzeb, zmuszeni jesteśmy dokonywać racjonalnych wyborów.

Przygotuj odpowiednio długą listę produktów z cenami, dopasowując skalę trudności do wieku uczniów.

Środek dydaktyczny nr 3

Zapoznajcie się z poniższymi obrazkami, które przedstawiają zagrożenia, na jakie mogą być narażone pieniądze, gdy źle je przechowujemy. Zastanówcie się, czy można wskazać jeszcze inne zagrożenia?

Kolejne trzy obrazki wskazują na korzyści związane z przechowywaniem pieniędzy w banku. Zastanówcie się, czy można wskazać jeszcze inne korzyści?

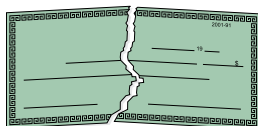
ZAGROŻENIA

KRADZIEŻ

ZAGUBIENIE

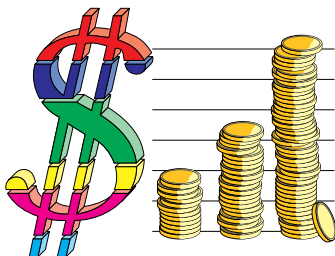

ZNISZCZENIE

KORZYŚCI

BEZPIECZEŃSTWO

ZYSKI

WYGODA

Środek dydaktyczny nr 4

FORMY WYPŁATY PIENIĘDZY Z RACHUNKU BANKOWEGO

stanowisko kasowe w banku

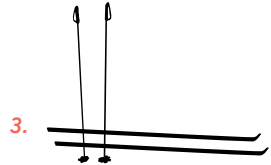
bankomat

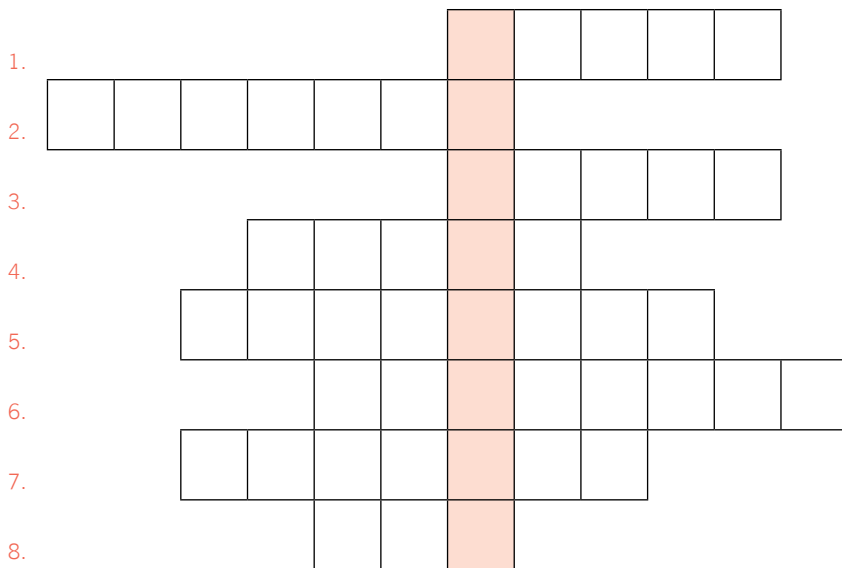

bankowość internetowa
(komputer lub telefon + internet)

Środek dydaktyczny nr 5

KRZYŻÓWKA

Środek dydaktyczny nr 6

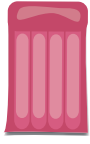
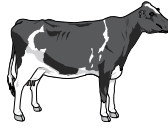
WYKREŚLANKA

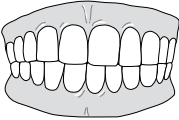
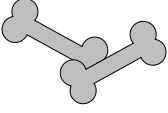
Wykreśl co drugą literę w tabelce i odczytaj hasło (pierwsza wykreślona litera w pierwszym rzędzie to A)

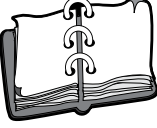
K	A	T	B	O	C	Z	D	A
E	M	F	Ł	G	O	H	D	I
U	J	O	K	S	L	Z	Ł	C
M	Z	N	Ę	O	D	P	Z	R
A	S	T	A	E	B	N	C	N
D	A	E	S	F	T	G	A	H
R	I	O	J	Ś	K	Ć	L	N
Ł	I	M	E	N	W	O	I	P
E	R	C	S	O	A	T	B	O
C	N	D	Ę	E	D	F	Z	G
A	<i>staropolska mądrość</i>							

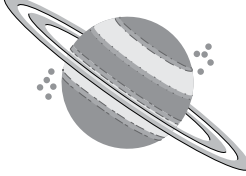
Środek dydaktyczny nr 7

REBUSY

1.   + O ERAC KR

2. O + KA + DN + K

3.   ES

4. TYŁ PŁA

ROZWIĄZANIA:

KRZYŻÓWKA

1.						B	A	L	O	N	
2.	K	S	I	Ą	Ż	K	A				
3.							N	A	R	T	Y
4.			P	I	Ł	K	A				
5.		D	Ł	U	G	O	P	I	S		
6.				S	A	M	O	C	H	Ó	D
7.		O	K	U	L	A	R	Y			
8.				K	O	T					

WYKREŚLANKA

K		T		O		Z		A
	M		Ł		O		D	
U		O		S		Z		C
	Z		Ę		D		Z	
A		T		E		N		N
	A		S		T		A	
R		O		Ś		Ć		N
	I		E		W		I	
E		C		O		T		O
	N		Ę		D		Z	
A	<i>staropolska mądrość</i>							

KTO ZA MŁODU OSZCZĘDZA TEN NA STAROŚĆ NIE WIE CO TO NĘDZA

REBUSY

1. Karta bankomatowa
2. Oszczędności
3. Banknot
4. Monety

Anna Cichy
Ewa Kęsik

JAK DOBRZE WYDAĆ KIESZONKOWE?

Poziom: II etap edukacyjny, szkoła podstawowa, klasy IV - VI.

Przedmiot: historia i społeczeństwo, matematyka

Podstawa programowa kształcenia ogólnego:

Historia i społeczeństwo - refleksja nad sobą i otoczeniem społecznym; uczeń:

- wyjaśnia, w czym wyraża się odmienność i niepowtarzalność każdego człowieka;
- podaje przykłady różnorodnych potrzeb człowieka oraz sposoby ich zaspokajania;
- wyjaśnia znaczenie rodziny w życiu oraz wskazuje przykłady praw i obowiązków przysługujących poszczególnym członkom rodziny.

Spółeczeństwo; uczeń:

- wyjaśnia znaczenie pracy w życiu człowieka i dostrzega jej społeczny podział;
- podaje przykłady ważnych problemów współczesnej Polski, korzystając z różnych źródeł informacji (od osób dorosłych, z prasy, radia, telewizji, Internetu).

Matematyka – wykorzystanie i tworzenie informacji, modelowanie matematyczne, rozumowanie i tworzenie strategii; uczeń:

- interpretuje i przetwarza informacje tekstowe, liczbowe, graficzne, rozumie i interpretuje odpowiednie pojęcia matematyczne, zna podstawową terminologię, formułuje odpowiedzi i prawidłowo zapisuje wyniki;
- dobiera odpowiedni model matematyczny do prostej sytuacji, stosuje poznane wzory i zależności, przetwarza tekst zadania na działania arytmetyczne i proste równania;
- prowadzi proste rozumowanie składające się z niewielkiej liczby kroków, ustala kolejność czynności (w tym obliczeń) prowadzących do rozwiązania problemu, potrafi wyciągnąć wnioski z kilku informacji podanych w różnej postaci.

Cel ogólny zajęć:

Podjęcie decyzji finansowych.

Cele szczegółowe:

Uczeń:

- ma świadomość ograniczonych zasobów finansowych każdego człowieka,
- wie, co to zarządzanie pieniędzmi,
- umie wskazać korzyści oszczędzania,
- rozumie, co to jest świadomy wybór i odpowiedzialność za podejmowane decyzje,
- wie, czym różni się reklama od oferty,
- umie wskazać korzystniejszą dla siebie ofertę.

Pojęcia kluczowe:

budżet domowy, zarządzanie budżetem domowym, oszczędności, reklama, oferta handlowa.

Metody:

- dyskusja,
- burza mózgów,
- praca w grupach,
- analiza danych.

Środki dydaktyczne:

- rebusy,
- krzyżówka,
- quiz,
- zadania logiczne/matematyczne.

Czas zajęć:

2 godziny lekcyjne

Przebieg zajęć z przedstawieniem przedmiotowych zagadnień:

Przedstaw uczniom temat i cel zajęć.

Na początku lekcji zapytaj uczniów czy, a jeżeli tak, to skąd mają własne pieniądze. Odpowiedzi zapisuj na tablicy. W ramach podsumowania zwróć uwagę, że niektóre dzieci mają stałe, regularne **kieszonkowe**, inne dostają pieniądze od rodziców jedynie na określony cel. Dzieci mają szansę również na dodatkowe pieniądze w ramach różnych okoliczności (imieniny, urodziny, święta, uroczystości rodzinne). Jeżeli nie padnie taki przykład od uczniów, to wskaż samemu, podkreślając jego znaczenie, że są dzieci, które same zarabiają pieniądze (na przykład wyprowadzając psa sąsiadów lub kosząc u sąsiadów trawę). Ćwiczenie ma na celu uświadomienie uczniom, że dzieci mogą mieć różne źródła dochodów, w tym zdarza się, że niespodziewanie otrzymują środki finansowe, np. na urodziny, z okazji dnia dziecka, etc.

Następnie powiedz, że rodzice otrzymują **pieniądze**, czyli wynagrodzenie za swoją pracę. Ich umowa o pracę określa jaką kwotę pieniędzy otrzymują. Najczęściej wynagrodzenie otrzymuje się w cyklach miesięcznych. Rodzice mają więc określoną kwotę pieniędzy, która musi wystarczyć na zaspokojenie wszystkich potrzeb finansowych (wydatków) rodziny w danym miesiącu.

Dlatego bardzo ważne jest zarządzanie pieniędzmi. Rodzice wiedzą, jaki mają miesięczny budżet domowy, czyli ile mają pieniędzy i jakie mają w tym czasie wydatki. Znacząc te dwie wielkości trzeba dążyć do zrównoważenia budżetu, czyli zaplanować wydatki na poziomie dochodów, a najlepiej zaplanować wydatki na nieco mniejszym poziomie, co pozwoli nam na wygospodarowanie **oszczędności**.

Poproś uczniów o podanie uzasadnienia dla potrzeby oszczędzania. Zapisz odpowiedzi na tablicy w formie haseł. W ramach podsumowania powiedz, że oszczędzamy, by sfinansować przyszłe **wydatki** (planowany remont, edukacja dzieci, emerytura), by mieć rezerwę budżetową na niespodziewane wydatki (utrata pracy, choroba), wreszcie, by spełnić marzenia (wymarzone wakacje, nowy samochód).

Podkreśl, że każdy ma ograniczoną ilość pieniędzy, dlatego przy planowaniu wydatków bardzo istotne jest rozróżnienie potrzeb od zachcianek. Wpływ na planowanie wydatków mogą mieć potrzeby danej osoby, wygoda, ale także moda i zwyczaje panujące w danym środowisku i otoczeniu (sąsiad, koleżanka mają coś, co ja też chciałabym/chciałbym mieć).

Poproś o zastanowienie się, czy zamiast wydawać codziennie dwa złote (na batonik w szkolnym sklepiku), nie lepiej odłożyć te dwa złote, dzięki czemu w ciągu miesiąca uzbieramy czterdzieści złotych. Sprowokuj dyskusję na ten temat. Zwróć uwagę, że jest to znaczna kwota wygospodarowana bez większych wyrzeczeń, którą można dobrze spożytkować. Powiedz, że przyjemność sprawia samo planowanie, na co można wydać zaoszczędzone pieniądze. Proces oszczędzania może być motywujący w związku z możliwością zakupienia w przyszłości wymarzonego przedmiotu lub usługi.

Zaznacz, że ogromny wpływ na nasze decyzje związane z wydawaniem pieniędzy mają również reklamy. Przedstaw definicję reklamy. Zaznacz, że z założenia ma ona wzbudzać u odbiorcy nieodpartą chęć posiadania danej rzeczy, towaru lub usługi. Często pod jej wpływem ludzie wyłączają racjonalne myślenie. Należy podkreślić, że reklama to jedynie zaproszenie, wzmianka, sygnał, który ma nas zainteresować. Wskaż, że spotykamy się w swoim otoczeniu z wieloma ro-

dziejami reklam (reklama prasowa, reklama telewizyjna, reklama radiowa, plakat, billboard). Poproś uczniów, żeby wskazali jakie reklamy emitowane obecnie w telewizji najbardziej pamiętają. Zapisz odpowiedzi na tablicy. Zastanówcie się wspólnie, dlaczego właśnie takie wyniki znalazły się na tablicy i dlaczego wśród wymienianych produktów są takie, które nie są dedykowane dzieciom, uczniom (na przykład środki czystości, samochody, leki). Wy tłumacz, że reklamy zapadają nam w pamięci dlatego, że są kolorowe, głośne, śmieszne, przedstawiają daną rzecz jako najlepszą, najskuteczniejszą, w najkorzystniejszej cenie.

Należy odróżnić reklamę od oferty. Przedstaw różnice pomiędzy reklamą a ofertą korzystając z załączonego słowniczka pojęć – środek dydaktyczny nr 1.

Podkreśl, że istotnym jest, aby korzystać z ofert racjonalnie, przemyślenie, kierując się potrzebami, porównując cenę z jakością. Bardzo dobrą cechą jest porównywanie ofert przed podjęciem decyzji o zakupie.

Poproś uczniów, żeby w ramach pracy domowej po pierwszej lekcji sprawdzili ceny wybranych pięciu produktów w dowolnych trzech sklepach (warto zasugerować, żeby sprawdzili ceny w sklepie najbliższej miejsca zamieszkania oraz wykorzystali do tego zadania na przykład weekendowe zakupy w sklepach wielkopowierzchniowych). Określcie parametry tych produktów na lekcji (na przykład kostka masła 250 gram o zawartości tłuszczu nie mniej niż 70%, mleko jeden litr z zawartością tłuszczu 3,2%, pączek z nadzieniem, kajzerka, woda mineralna niegazowana jeden litr itp.). Na następnej lekcji porównajcie wyniki i wyliczcie, jakie oszczędności można poczynić porównując ceny przed zakupem.

W ramach podsumowania tematu na drugiej lekcji zaplanuj wspólne rozwiązywanie zadań. Ewentualnie załączone środki dydaktyczne w postaci kart pracy ucznia (rebus, quiz, krzyżówka) wykorzystaj jako pracę domową.

Środek dydaktyczny nr 1 – karta pracy ucznia – słowniczek:

budżet domowy – to zestawienie wszystkich dochodów i wydatków gospodarstwa domowego (rodziny);

zarządzanie budżetem domowym – planowanie budżetu domowego; pilnowanie, żeby wydatki były przynajmniej na poziomie dochodów, a najlepiej nieco niższe, co pozwoli na wygospodarowanie wolnej kwoty – oszczędności;

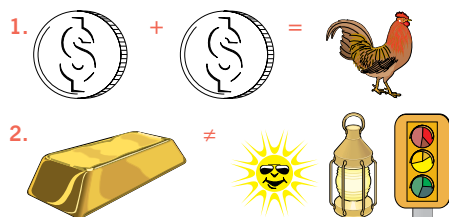
oszczędności – część dochodu, która nie została przeznaczona na bieżące wydatki (konsumpcję), tylko odłożona na przyszłość;

reklama – informacja przekazywana w formie obrazu lub dźwięku namawiająca do nabycia danego produktu lub skorzystania z danej usługi;

oferta sprzedaży – propozycja sprzedaży określająca istotne warunki, przede wszystkim cenę.

Środek dydaktyczny nr 2 – karta pracy ucznia – REBUS

Poproś uczniów o rozszyfrowanie powiedzeń/przystów ukrytych w rebusach. Poproś, żeby wyjaśnili dlaczego są one adekwatne do tematu przedmiotowej lekcji.

REBUS

1. Grosz do grosza i będzie kokosza.
2. Nie wszystko złoto, co się świeci.

KRZYŻÓWKA

1.

B	A	N	K	O	M	A	T
---	---	---	---	---	---	---	---
2.

N	O	M	I	N	A	Ł	
---	---	---	---	---	---	---	--
3.

		R	E	K	L	A	M	A
--	--	---	---	---	---	---	---	---
4.

G	R	O	S	Z	E				
---	---	---	---	---	---	--	--	--	--
5.

Z	A	R	Z	Ą	D	Z	A	N	I	E
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
6.

E	U	R	O						
---	---	---	---	--	--	--	--	--	--
7.

	C	E	N	A					
--	---	---	---	---	--	--	--	--	--
8.

		S	K	A	R	B	O	N	K	A
--	--	---	---	---	---	---	---	---	---	---
9.

		M	O	N	E	T	A			
--	--	---	---	---	---	---	---	--	--	--
10.

			W	Y	D	A	T	K	I
--	--	--	---	---	---	---	---	---	---
11.

B	U	D	Ż	E	T					
---	---	---	---	---	---	--	--	--	--	--

Część druga – scenariusze lekcji dla szkół ponadgimnazjalnych

Stan prawny na dzień 15.10.2014 r.

Anna Cichy
Ewa Kęsik

PLASTIKOWY PIENIĄDZ

Poziom: IV etap edukacyjny, szkoła ponadgimnazjalna

Podstawa programowa kształcenia ogólnego:

Podstawy przedsiębiorczości

Człowiek przedsiębiorczy – Uczeń:

1. Podejmuje racjonalne decyzje opierając się na posiadanych informacjach, ocenia skutki własnych decyzji.

Instytucje rynkowe – Uczeń:

1. Rozróżnia formy inwestowania kapitału i dostrzega zróżnicowanie stopnia ryzyka związanego z daną inwestycją w różnych okresach;
2. Rozróżnia formy i funkcje pieniądza;
3. Analizuje oferty funduszy inwestycyjnych, firm ubezpieczeniowych i funduszy emerytalnych (w przypadku niniejszego scenariusza – oferty banków);
4. Wyjaśnia rolę, jaką w gospodarce pełnią instytucje rynkowe: bank centralny, banki komercyjne, giełda papierów wartościowych, fundusze inwestycyjne, firmy ubezpieczeniowe, fundusze emerytalne.

Cel ogólny zajęć:

Podejmowanie decyzji finansowych i określanie wynikającego z nich ryzyka.

Cele szczegółowe zajęć:

Uczeń:

- rozróżnia karty płatnicze,
- wymienia podstawowe sposoby dokonywania płatności kartami,
- wskazuje zasady, jakie należy zachować podczas korzystania z kart.

Pojęcia kluczowe:

bank, kredyt, karta płatnicza, odsetki, PIN, bankomat, terminal POS.

Metody:

- praca w grupach,
- dyskusja,
- burza mózgów,
- analiza danych.

Środki dydaktyczne:

- na zajęciach uczniowie przyniosą ulotki uzyskane bezpośrednio w placówce banku lub informacje wydrukowane ze strony internetowej banku dotyczące kart płatniczych,
- „Podstawowe informacje” – materiał dla nauczyciela, w treści którego znajdują się ćwiczenia mające na celu aktywizację zajęć,

- *Bezpieczeństwo finansowe w bankowości elektronicznej. Przepięstwa finansowe związane z bankowością elektroniczną*, M. Górniewicz, R. Obczyński, M. Pstruś, publikacja edukacyjna wydana nakładem Komisji Nadzoru Finansowego w 2014 r., dostępna również w wersji elektronicznej na stronie internetowej www.knf.gov.pl,
- *Elektroniczne metody płatności. Istota, rozwój, prognozy*, B. Chinowski, publikacja edukacyjna wydana nakładem Komisji Nadzoru Finansowego w 2013 r., dostępna również w wersji elektronicznej na stronie internetowej www.knf.gov.pl,
- www.sejm.gov.pl – Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (Dz. U. z 2015 r., poz. 128 t.j.), Ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. o usługach płatniczych (Dz. U. z 2014 r., poz. 873 t.j.).
- www.knf.gov.pl,
- www.uokik.gov.pl,
- www.nbp.pl,
- www.zbp.pl,
- ćwiczenia podsumowujące zajęcia.

Czas zajęć:

2 godziny lekcyjne

Przebieg zajęć:

1. Przedstaw uczniom temat i cel zajęć. Na wstępie należy zwrócić uwagę, że problematyka dotycząca kart płatniczych obejmuje dwa aspekty. Pierwszy to wszystkie czynniki dotyczące wydawania kart, zabezpieczania, rozwijania oferty bankowej w taki sposób, aby pieniądź papierowy został zastąpiony pieniądzem elektronicznym. Dlatego też 25 lat temu **karta płatnicza** była kojarzona z człowiekiem zamożnym, a obecnie już tak nie jest, ponieważ każda osoba posiadająca rachunek w banku ma dostęp do karty. Drugi aspekt problematyki kartowej dotyczy przestępczości. Wraz z rozwojem kart płatniczych nastąpił także wzrost przestępczości w tym zakresie. Zauważyć należy, że wydawcy kart, czyli banki, muszą sprostać odpowiednim wymogom prawnym oraz konstrukcyjnym przy produkcji kart, co oznacza, że muszą wyposażyć karty w odpowiednie parametry oraz zabezpieczenia, np. wprowadzenie mikroprocesorów. Najstabszym ogniwem jest jednak człowiek. Niezachowanie zasad bezpieczeństwa, nieświadomość ryzyka z jakim wiąże się korzystanie z kart oraz konsekwencji finansowych obciążających jej posiadacza sprawia, że przestępcy mają ułatwione zadanie dokonania kradzieży lub popełnienia innego przestępstwa. Trzeba także pamiętać, że sposoby dokonywania przestępstw kartowych dynamicznie się zmieniają.
2. Spytaj uczniów, z czym kojarzą się im się słowo „**skimming**” oraz „**phishing**” i zapisz wyniki na tablicy odpowiednio dla każdego pojęcia. Zwróć uwagę, czy w każdym przypadku pojawia się słowo kradzież. Następnie skorzystaj z opisów dotyczących ww. sposobów nielegalnego pozyskania środków zamieszczonych w materiale dla nauczyciela.
3. W związku z powyższym, aby uniknąć przykrych niespodzianek warto rozróżnić rodzaje kart, a przy podejmowaniu decyzji o wyborze karty kierować się własnymi potrzebami, opartymi na skłonnościach do wydania pieniędzy.
4. Spytaj, czy w klasie są osoby, które posiadają karty płatnicze, a jeśli tak, to czy wiedzą jaki rodzaj karty został im wydany. Możesz także, jako ciekawostkę, zadać pytanie „kto wymyślił kartę płatniczą?” – wyniki zapisz na tablicy. Rozwiązanie znajduje się w materiale pomocniczym dla nauczyciela.
5. Następnie przedstaw historię kart płatniczych (w materiale pomocniczym dla nauczyciela znajdują się wybrane elementy dotyczące powstawania kart płatniczych). Sprawdźcie wyniki zapisane na tablicy dotyczące typowania wynalazcy karty.
6. Omów podstawowe rodzaje kart płatniczych oraz zasady płatności kartami. Spytaj uczniów, czy ich zdaniem warto korzystać z kart płatniczych, czy raczej z płatności gotówką oraz w jakich sytuacjach? Czy w opinii uczniów korzystanie z kart niesie ze sobą zagrożenia – jeśli tak,

to jakie? Zwróć uwagę, że oprócz możliwości kradzieży, co może mieć miejsce i w przypadku karty i gotówki, istnieje także ryzyko niekontrolowanego wydawania pieniędzy przy płaceniu kartą.

Zwróć uwagę, że przed podjęciem ostatecznej decyzji klient powinien przeanalizować oferty różnych banków w celu dokonania wyboru najkorzystniejszej, a zanim podpisze umowę, powinien ją dokładnie przeczytać. Wspomnij, że celem zajęć jest pokazanie różnic pomiędzy ofertami banków oraz zwrócenie uwagi na istotne informacje przy podejmowaniu decyzji o wyborze najlepszego produktu dla danej osoby.

7. Pierwsza część ćwiczeń dotyczy wyboru karty. Podziel klasę na grupy i na podstawie przyniesionych materiałów/ulotek poproś, aby uczniowie wybrali kartę dla klienta wskazanego w ćwiczeniu 1. Omówcie wspólnie efekty pracy.
8. Następnie wykorzystując wiedzę uzyskaną podczas zajęć wspólnie rozwiążcie drugie ćwiczenie, wyniki zapisując na tablicy.
9. Podsumuj zajęcia i zapytaj, czy postawione przed nimi zadania sprawiały trudności oraz jakie informacje okazały się najbardziej przydatne.

„Podstawowe informacje” – Materiał pomocniczy dla nauczyciela

1. Rys historyczny

Trudno w literaturze określić moment, który zapoczątkował wynalezienie karty płatniczej. Różne źródła podają różne wydarzenia. Jedni wskazują, iż początki kart płatniczych sięgają 1894 roku, kiedy to karty były wydawane przez Hotel Credit Letter Company w USA. Inne wskazują amerykańskie towarzystwa naftowe oraz wielkie koncerny handlowe, które w latach dwudziestych XX wieku przyznawały karty swoim stałym klientom, w celu bezgotówkowego zakupu towarów. Pierwsze karty miały formę papierowych książeczek, metalowych płytek, a niektóre przypominały żetony. Co prawda ich wygląd nie przypominał obecnych kart, jednak miały wspólną cechę. Pierwsze i obecne karty umożliwiły przeprowadzenie danej transakcji bez konieczności posiadania gotówki. Ciekawostką jest też fakt, iż w zasadzie karty nie zostały wymyślone przez banki, mimo że są uznawane za produkt bankowy.

Należy w tym miejscu przywołać historię pewnego Amerykanina - Franka McNamare, który w 1949 r. będąc razem z przyjaciółmi w nowojorskiej restauracji, chcąc uregulować rachunek, zorientował się, iż zapomniał wziąć ze sobą portfela. Dalszą konsekwencją tego zdarzenia, było opracowanie takiego rodzaju dokumentu, który mógłby być honorowany przez wybrane restauracje zamiast gotówki. Stanowiło to podwaliny pomysłu na nowy typ karty płatniczej, zastępującej gotówkę. Frank McNamara był jednym ze współzałożycieli w 1950 roku firmy Diners Club, która zajmowała się emisją kart, które do dzisiaj funkcjonują na rynku kart płatniczych. Była to karta typu T&E (Travel and Entertainment), przeznaczona dla zamożnych osób podróżujących po świecie. Umożliwiała ona dokonywanie bezgotówkowych płatności w restauracjach, hotelach, sklepach, czy też stacjach benzynowych. Klienci ci, godząc się na wysokie opłaty za jej wydanie i prowizję od dokonanych transakcji, mogli korzystać z nieograniczonego kredytu, a swoje zobowiązania regulowali dopiero po otrzymaniu do domu zestawienia wykonanych transakcji.

Kolejny ważny etap w rozwoju kart płatniczych przypadł na przełom lat pięćdziesiątych. Nastąpił wtedy szybki rozwój gospodarczy Stanów Zjednoczonych. Ponadto do walki o klienta włączyły się banki, rozbudowując swą ofertę o wydawanie własnych kart bankowych. W 1947 r. pierwszą kartę płatniczą o zasięgu lokalnym wydał Flatbush National Bank, a w 1950 r. kartę o zasięgu ponadstanowym przedstawił Franklin National Bank z Nowego Jorku, dając tym samym sygnał dla innych banków do podjęcia działań związanych z wytworzeniem własnych kart płatniczych. Z kolei w 1958 roku rozpoczęła wydawanie swojej pierwszej karty płatniczej T&E – American Express. Firma ta dobrze przygotowała swoje wejście na rynek podpisując umowy z restauracja-

mi, hotelami oraz liniami lotniczymi, które od początku akceptowały karty. W tym samym roku, kalifornijski Bank of America wydał pierwszą kartę kredytową o nazwie **BankAmericard**. Klient po otrzymaniu rozliczenia transakcji mógł dokonać spłaty całości zadłużenia lub spłacić kwotę mniejszą, równą co najmniej minimalnej spłacie, by na resztę zaciągnąć kredyt. Warto również nadmienić, że w 1972 roku na kartach **BankAmericard**, pojawił się pasek magnetyczny, co w dużej mierze utatwiło proces autoryzacji płatności kartą.

Na rynku europejskim karty pojawiły się dopiero w połowie lat 60-tych. Wynikało to z konieczności obsługi amerykańskich turystów, jak i firm, które dokonywały płatności kartami. Najszybciej rozpowszechniły się karty na rynku angielskim oraz francuskim, zaś niechętnie były akceptowane przez Niemców i Włochów, ponieważ obywatele tych krajów byli bardziej przywiązani do rozliczeń operacji czekami lub w formie gotówki.

Pierwsze **karty płatnicze**, wzorowane na odpowiednikach kart zachodnich, wprowadził Bank Polska Kasa Opieki S.A. (Pekao S.A.), który wydał kartę bankomatową i zainstalował pierwszy bankomat. Jednak znaczące zmiany na rynku kart płatniczych w Polsce nastąpiły dopiero, gdy w 1990 roku organizacja Visa podpisała z polskimi bankami pierwsze umowy, przyznające im prawo emisji jej kart bankowych. Za początek rynku kart płatniczych w Polsce można uznać rok 1991, kiedy pojawiły się pierwsze karty umożliwiające wypłatę gotówki z bankomatu indywidualnym klientom poszczególnych banków. W kolejnych latach na rynku pojawiły się **karty kredytowe, debetowe, karty przedpłacone i karty z mikroprocesorem**, jak również **karty wirtualne**.

Liczba wydanych kart płatniczych według danych Narodowego Banku Polskiego:

Rok	Liczba wydanych kart płatniczych
1998	3 875 600
1999	8 290 000
2000	11 291 100
2001	14 388 800
2002	16 916 400
2003	15 130 100
2004	16 911 400
2005	20 370 300
2006	23 848 000
2007	26 496 200
2008	30 275 500
2009	33 212 700
2010	31 983 800
2011	32 044 900
2012	33 291 100
2013	34 658 700

2. Podstawowe rodzaje kart płatniczych

Definicja karty płatniczej

Karta płatnicza to karta identyfikująca wydawcę i upoważnionego posiadacza, uprawniająca do wypłaty gotówki lub dokonywania zapłaty, a w przypadku karty wydanej przez bank lub instytu-

cję ustawowo upoważnioną do udzielania kredytu - także do dokonywania wypłaty gotówki lub zapłaty z wykorzystaniem kredytu.

Karta debetowa to karta płatnicza, za pomocą której dokonuje się płatności do wysokości salda rachunku, do którego została wydana karta. Funkcjonuje w ten sposób, że jeśli na rachunku znajdują się środki, to dochodzi do wypłaty z rachunku, np. w bankomacie lub przy przeprowadzeniu płatności. Oczywiście w sytuacji, gdy posiadacz rachunku ma przyznany limit kredytowy w postaci wyznaczonej wysokości debetu lub kredytu odnawialnego, może korzystać ze środków udostępnionych przez bank. Rozliczenie transakcji wykonanej przy użyciu karty następuje natychmiast po otrzymaniu przez bank informacji o jej przeprowadzeniu. Oznacza to, że rachunek posiadacza karty zostanie obciążony przez bank natychmiast, jak tylko informacja o transakcji dotrze do banku. Okres ten zależy jednak od wielu czynników, np. od tego, gdzie była przeprowadzona transakcja, sposobu jej rozliczania oraz od systemu informatyczno-księgowego stosowanego przez bank. Okres ten może wynosić zatem od kilku sekund od przeprowadzenia transakcji aż do kilku dni.

Karta obciążeniowa to rodzaj karty kredytowej, która wyróżnia się odroczonym terminem płatności za nabyte towary i usługi. Wydawana jest do rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowego, na który przelewane jest wynagrodzenie klienta. Analiza wysokości tych dochodów stanowi podstawę do ustalenia miesięcznego limitu, do którego można dokonywać transakcji gotówkowych i bezgotówkowych. Posiadacz karty realizuje w ciągu miesiąca transakcje do wysokości przyznanego limitu (niezależnie od kwoty, jaka faktycznie znajduje się na jego rachunku).

Określonego dnia bank sumuje wszystkie transakcje wykonane z użyciem karty i obciąża kwotą transakcji rachunek posiadacza karty. Z uwagi na fakt, że rozliczenie dokonywane jest na koniec danego okresu rozliczeniowego, klient musi zapewnić odpowiednią ilość środków na rachunku na spłatę. Do tego czasu stan konta jest nieistotny. Jeżeli na dzień spłaty nie będzie wystarczających środków – bank nalicza **odsetki**.

Karta kredytowa to karta płatnicza, za pomocą której można dokonać płatności do wysokości limitu kredytowego określonego przez wydawcę karty. Oznacza to, że środki w ramach których funkcjonuje karta nie stanowią własności jej posiadacza. Jest to istota karty kredytowej i najważniejsza jej cecha wyróżniająca ją spośród innych kart płatniczych.

Do otrzymania karty kredytowej nie musimy posiadać ani otwierać żadnego rachunku w banku, w którym ubiegamy się o wydanie karty kredytowej.

Do wydania karty kredytowej wystarczy złożyć wniosek (z reguły zawierający szereg pytań dotyczących naszej sytuacji finansowej) oraz załączyć dokumenty wymagane przez bank - najczęściej są to dokumenty poświadczające wysokość naszych zarobków.

Na tej podstawie bank ocenia naszą zdolność kredytową i ustala wysokość limitu kredytowego. Posiadacz karty kredytowej może wykonywać transakcje do wysokości przyznanego limitu kredytowego. Raz w miesiącu bank sumuje wszystkie transakcje i wysyła posiadaczowi karty zbiorcze zestawienie tych transakcji, informując jednocześnie o kwocie zaciągniętego kredytu przy użyciu karty. Zasady spłaty kredytu ustalane są przez każdy bank samodzielnie. Najczęściej bank ustala pewną minimalną kwotę, jaką posiadacz karty zobowiązany jest do spłaty co miesiąc (może to być np. 10% zaciągniętego kredytu). Bank może nie naliczyć żadnych odsetek od kredytu, jeżeli został on w całości spłacony w określonym terminie (np. w ciągu dwóch tygodni od otrzymania miesięcznego zestawienia).

Przyznany przez bank **kredyt** jest kredytem odnawialnym, co oznacza, że każda spłata zadłużenia zwiększa dostępne środki w ramach przyznanego limitu. Kredyt przyznawany posiadaczowi karty jest przeważnie wyżej oprocentowany niż zwykły kredyt (nie więcej niż czterokrotność stopy lombardowej NBP), ponieważ koszty obsługi karty i związane z nią kredytu są wyższe.

Karta przedpłacona (z j. angielskiego *prepaid*), nazywana **elektroniczną portmonetką**, jest instrumentem przechowującym wartość, umożliwiającym dokonywanie płatności do wysokości kwoty zgromadzonej w pamięci karty. Środki, jakie możemy wydać przy użyciu tej karty, nie znajdują się na rachunku bankowym, lecz są zakodowane w postaci odpowiednich jednostek (impulsów) wewnątrz karty. Elektroniczne portmonetki emituje bank. Jest to rozwiązanie posiadające zarówno swoje wady, jak i zalety. Plusem z pewnością jest bardzo duże bezpieczeństwo – korzystając z karty wstępnie opłaconej nie możemy przekroczyć stanu środków na rachunku w związku z wprowadzonym limitem kosztów dokonywanych transakcji. Sprzedawca nie musi obawiać się, że przyjmuje kartę bez pokrycia lub zastrzeżoną, bank zaś nie musi dokonywać sprawdzania stanu rachunku. Minusem natomiast jest fakt, iż utrata karty powoduje najczęściej stratę pieniędzy, które zostały na niej zakodowane. Jak zatem widać, nieprzypadkowo karta wstępnie opłacona nazywana jest elektroniczną portmonetką. Zasady jej działania oraz wady i zalety są praktycznie takie same, jak w przypadku tradycyjnej portmonetki z pieniędzmi.

Główne sposoby płatności kartami:

- a) wypłata z bankomatu** – bankomat jest urządzeniem umożliwiającym dokonywanie operacji przy użyciu karty płatniczej, np. wypłata gotówki, możliwość sprawdzenia stanu dostępnych środków na rachunku, zmiana kodu PIN, skorzystanie z funkcji depozytywnej poprzez złożenie depozytu w specjalnej kopercie, zapoznanie się z ofertą banku prezentowaną na ekranie;
- b) transakcje w punktach handlowo-usługowych** – w celu realizacji transakcji posiadacz karty podaje kartę sprzedawcy, który przesuwając kartę przez czytnik lub posiadacz samodzielnie umieszcza kartę w terminalu POS. Proces autoryzacji transakcji ma na celu zweryfikowanie, czy daną kartą można zapłacić za zakupy;
- c) transakcje zbliżeniowe** – karta zbliżeniowa, dzięki wbudowanej antenie zbliżeniowej, umożliwia dokonywanie szybkich płatności poprzez zbliżenie jej na chwilę do specjalnego terminala – czytnika zbliżeniowego. Płatności zbliżeniowe o wartości do 50 złotych zazwyczaj nie wymagają potwierdzenia kodem PIN, ani podpisywania wydruku z terminala. Funkcja płatności zbliżeniowych jest dostępna na kartach debetowych, kredytowych lub przedpłaconych. Karty wyposażone w funkcjonalność zbliżeniową mają specjalne oznaczenie na plastiku: na awersie lub rewersie karty zamieszczony jest napis: „PayWave” dla kart Visa lub „PayPass” dla kart MasterCard lub symbol falki;
- d) płatności w internecie** – są to transakcje bez fizycznego użycia karty, jak również bez pośredniego kontaktu kupującego ze sprzedającym. Otrzymanie towaru jest opóźnione w stosunku do transakcji dokonywanej w punkcie handlowo-usługowym. W celu dokonania transakcji internetowej niezbędne jest podanie imienia i nazwiska posiadacza, numeru karty, daty ważności karty oraz kodu CVV2 lub CVC2 (kod zamieszczony na rewersie karty, służący do dokonywania transakcji internetowych).

Bezpieczeństwo transakcji

Kod PIN – jest to numer przy pomocy którego posiadacz karty potwierdza dokonanie transakcji kartą płatniczą. Kod wprowadzany jest na klawiaturze bankomatu lub na klawiaturze terminala POS w punkcie handlowo-usługowym. Kod PIN, oprócz potwierdzania dokonywanej transakcji, stanowi dodatkowe zabezpieczenie przed użyciem karty przez osobę niepowołaną. Kod PIN powinien być znany wyłącznie posiadaczowi karty płatniczej. Jeżeli posiadacz karty zdecyduje się na zmianę kodu PIN na inny numer, wówczas należy rozważyć taki ciąg cyfr, aby w przypadku utraty karty nie ułatwić zadania osobie postronnej, np. gdy zgubimy portfel z dokumentami i kartami - znalazca może próbować w pierwszej kolejności skorzystać z karty używając kombinacji wynikających z danych zawartych w portfelu, np. z daty urodzin. W ten sposób wzrasta ryzyko poniesienia strat finansowych.

Podpis na karcie płatniczej – innym sposobem potwierdzenia realizacji transakcji kartą płatniczą jest złożenie podpisu na wydruku potwierdzającym dokonanie zakupu. Podpis na potwierdzeniu (wydruku) musi być zgodny z podpisem posiadacza znajdującym się na rewersie karty płatniczej. Oba podpisy powinny być przez sprzedawcę porównane w trakcie dokonywania transakcji. Należy zauważyć, że jest to rozwiązanie, które jeszcze funkcjonuje, jednak będzie zastępowane nowocześniejszymi metodami, jak np. karty płatnicze z mikroprocesorem, gdzie transakcje będą potwierdzane przez posiadacza kodem PIN.

Kod do transakcji internetowych – CVV2 dla kart wydanych w systemie Visa, a CVC2 w przypadku kart wydanych w systemie MasterCard. Kod umieszczony jest zazwyczaj na rewersie karty i stanowią go trzy ostatnie cyfry znajdujące się przy numerze karty. Kod jest weryfikowany podczas realizacji transakcji w internecie i spełnia funkcję dodatkowego zabezpieczenia.

Skimming – jest to działanie polegające na zeskanowaniu informacji zapisanych w pasku magnetycznym karty w momencie dokonywania płatności kartą. Taka sytuacja może wystąpić, gdy sprzedawca w sposób dla nas niewidoczny zbliża kartę do terminala POS. Ryzyko wystąpienia skimmingu wzrasta, gdy kod PIN podajemy nie zastaniając klawiatury ręką. Zastosowanie skimmingu możliwe jest także w bankomacie poprzez tzw. nakładkę (w miejscu, gdzie wsuwamy kartę założono skaner) i kamerę, która skierowana jest na klawiaturę.

Phishing – funkcjonuje w środowisku internetowym. Zasadniczą różnicą między transakcjami internetowymi a wypłatą z bankomatów czy płatnością w sklepach jest to, że w chwili dokonywania transakcji brak jest fizycznego kontaktu ze sprzedawcą oraz nie jest fizycznie używana karta. Nabywany towar dostajemy po jakimś czasie, a nie w momencie dokonywania płatności. Phishing polega na wysłaniu wiadomości e-mail, zawierającej informację odwiedzenia strony wskazanej w tej wiadomości z powodu np. weryfikacji danych karty, aktywacji, względami bezpieczeństwa itd. Wiadomość ta – jej szata graficzna – zazwyczaj wzorowana jest na stronie internetowej banku. Po kliknięciu na link zamieszczony w otrzymanej wiadomości e-mail, zostajemy przekierowani na stronę internetową przygotowaną przez przestępcę w celu pozyskania danych z karty.

Podstawowe zasady bezpiecznego posługiwania się kartami płatniczymi:

1. Kartę należy podpisać niezwłocznie po jej otrzymaniu;
2. Podczas płacenia kartą nie należy jej tracić z pola widzenia;
3. Niedopuszczalne jest zapisywanie kodu PIN na karcie lub przechowywanie go razem z kartą w portfelu;
4. Wskazane jest zastanianie klawiatury podczas wprowadzania kodu PIN;
5. Należy sprawdzać transakcje z otrzymanym z banku wyciągiem, a w przypadku niezgodności natychmiast zawiadomić bank składając reklamację;
6. Warto zachowywać potwierdzenia dokonanej transakcji, jak również tych transakcji, które nie doszły do skutku;
7. Wskazane jest noszenie kart poza portfelem, najlepiej w odrębnym etui;
8. W miejscach o podwyższonym ryzyku dokonania kradzieży (np. w środkach komunikacji, podczas imprez masowych), należy zachować szczególną ostrożność; w przypadku stwierdzenia braku karty natychmiast należy skontaktować się ze swoim bankiem i dokonać jej zastrzeżenia (warto mieć zapisany numer do banku w odrębnym miejscu);
9. Niedopuszczalne jest udostępnianie karty osobie trzeciej.

Środek dydaktyczny – karta pracy ucznia – ćwiczenia:

Ćwiczenie 1:

Wykorzystując informacje przekazane na zajęciach oraz przyniesione materiały dotyczące kart płatniczych dokonaj wyboru karty płatniczej dla wybranych przez uczniów osób lub np.:

- a) dla studenta,
- b) dla ucznia szkoły podstawowej z klasy VI,
- c) dla ojca rodziny,
- d) dla bezrobotnego.

Przy dokonywaniu wyboru należy uwzględnić, oprócz przydatności karty dla danej osoby, także koszty wydania karty oraz jej użytkowania (m.in. porównać koszt wypłaty z bankomatu, opłaty za wydanie karty, wysokość oprocentowania karty kredytowej).

Uwaga generalna do ewentualnych odpowiedzi: każda z propozycji przedstawionych przez uczniów może okazać się poprawna, o ile logiczne będzie uzasadnienie.

Wskazówki:

- bank nie wyda karty kredytowej uczniowi szkoły podstawowej,
- karta płatnicza dla ucznia może zostać wydana o ile ukończy on 13 lat i zgłosi się do banku ze swoim opiekunem,
- karty dla osób nieletnich i studentów są zazwyczaj bezpłatne,
- niektóre banki wydają karty kredytowe studentom,
- w przypadku kart kredytowych badana jest zdolność kredytowa tak, jak przy kredytach.

Ćwiczenie 2:

Odnosząc się do informacji przekazanych na zajęciach poproś, aby uczniowie wymienili podstawowe zasady bezpieczeństwa, które są niezbędne przy korzystaniu z kart płatniczych. Odpowiedź znajduje się w materiale pomocniczym (punkty 1-10). Poproś o uzasadnienie odpowiedzi.

Anna Cichy
Ewa Kęsik

PODSTAWOWE INFORMACJE O SKOK

Poziom: IV etap edukacyjny, szkoła ponadgimnazjalna

Podstawa programowa kształcenia ogólnego:

Podstawy przedsiębiorczości

Człowiek przedsiębiorczy – Uczeń:

1. Podejmuje racjonalne decyzje opierając się na posiadanych informacjach, ocenia skutki własnych decyzji.

Instytucje rynkowe – Uczeń:

1. rozróżnia formy inwestowania kapitału i dostrzega zróżnicowanie stopnia ryzyka związanego z daną inwestycją w różnych okresach;
2. analizuje oferty funduszy inwestycyjnych, firm ubezpieczeniowych i funduszy emerytalnych (dla potrzeb niniejszego scenariusza – analiza oferty banków i skok);
3. wyjaśnia rolę, jaką w gospodarce pełnią instytucje rynkowe: bank centralny, banki komercyjne, giełda papierów wartościowych, fundusze inwestycyjne, firmy ubezpieczeniowe, fundusze emerytalne (dla potrzeb niniejszego scenariusza – rola skok).

Cel ogólny zajęć:

Podejmowanie decyzji finansowych.

Cele szczegółowe zajęć:

Uczeń:

- zna definicję i zasady działania skok,
- zna definicję banku i zasady jego funkcjonowania,
- wymienia cechy wspólne skok i banku,
- wskazuje uregulowania prawne dotyczące funkcjonowania skok.

Pojęcia kluczowe:

skok, spółdzielnia, bank, rachunek, ROR, lokata, kredyt, pożyczka, odsetki, taryfa prowizji i opłat, BFG.

Metody:

- praca w grupach,
- dyskusja,
- burza mózgów,
- analiza danych.

Środki dydaktyczne:

- na zajęcia uczniowie przynoszą informacje (ulotki, wydruki) uzyskane bezpośrednio w placówce banku i skok, dotyczące oferty depozytowej i kredytowej dowolnego banku i dowolnej kasy,
- „Podstawowe informacje” – materiał dla nauczyciela,
- ćwiczenia podsumowujące zajęcia,
- publikacje edukacyjne wydane nakładem Komisji Nadzoru Finansowego, dostępne również w wersji elektronicznej na stronie internetowej www.knf.gov.pl:
 1. *Bank jako instytucja zaufania publicznego. Gwarancje prawne i instytucjonalne*, 2013 r., E. Radziszewski,
 2. *Prawa i obowiązki członków skok – analiza prawna*, 2014 r., M. Malinowski, P. Rudolf, D. Sowińska-Kobelak, M. Szupowski,

3. *Przewodnik po kredycie konsumenckim*, 2014 r., M. Gryber, D. Sowińska-Kobelak,

- www.sejm.gov.pl,
- www.knf.gov.pl,
- www.uokik.gov.pl,
- www.bfg.pl,
- www.skok.pl

Czas zajęć:

2 godziny lekcyjne

Przebieg zajęć:

Pierwsza godzina lekcyjna

Uwaga ogólna:

Przed rozpoczęciem zajęć zapoznaj się z informacjami zawartymi w materiale pomocniczym dla nauczyciela. Zajęcia mogą być podzielone na dwie części. Pierwsza część powinna mieć charakter wykładu, podczas którego zostaną przekazane podstawowe informacje dotyczące tematu zajęć, zakończone zleceniem pracy domowej w postaci zobowiązania uczniów do dostarczenia na następne zajęcia ulotek/wydruków zawierających ofertę depozytową i kredytową jednego z banków i skok w takiej ilości, aby każda z grup (na które uczniowie zostaną podzieleni na następnych zajęciach) posiadała różnorodne oferty do przeprowadzenia analizy. Brak tych materiałów uniemożliwi przeprowadzenie zajęć. Druga część zajęć może przebiegać w formie warsztatów, pracy w grupach i wspólnego rozwiązywania zadań.

1. Podczas pierwszych zajęć przedstaw uczniom temat i cel lekcji. Spytaj, z czym kojarzy się im słowo „spółdzielnia” oraz „bank”, a następnie zapisz wyniki na tablicy odpowiednio dla każdego pojęcia. Poproś o podanie przykładowego rodzaju spółdzielni (możliwe odpowiedzi to np. spółdzielnia mleczarska, pszczelarska, pracy, inwalidów, mieszkaniowa). Spytaj, w jakiej formie prowadzą działalność banki na terytorium RP (głównie są to spółki prawa handlowego, tj. spółki akcyjne, banki spółdzielcze, państwowe oraz instytucje kredytowe). Następnie przedstaw definicję „spółdzielni” oraz „banku” korzystając z informacji zamieszczonych w materiałach do scenariusza.
2. Spytaj, czy uczniowie wiedzą, czym zajmują się banki oraz z jakich usług może skorzystać ich klient. Wyniki zapisz na tablicy. Oceń poprawność uzyskanych odpowiedzi korzystając z materiałów pomocniczych oraz z własnego doświadczenia. Wymień podstawowe czynności bankowe. Wskaż, że bank jest instytucją, która z jednej strony gromadzi środki pieniężne, czyli przyjmuje oszczędności od klientów, prowadzi rachunki bankowe, a z drugiej strony z pozyskanych środków może udzielać kredyty na ściśle określonych warunkach. Zaznacz przy tym, że bank to przedsiębiorstwo nastawione na zysk.
3. Następnie przedstaw podstawowe zasady działania skok w Polsce. Szczególny nacisk należy położyć na fakt, iż działalność skok, jako instytucji kredytowej, może kojarzyć się z funkcjonowaniem banków, dlatego też warto zwrócić uwagę, że jednak skok nie jest bankiem tylko spółdzielnią. Różnice w funkcjonowaniu tych podmiotów wskazano w materiale pomocniczym oznaczonym kursywą. Zwróć uwagę, że działalność banków i skok w Polsce jest regulowana przepisami prawa oraz nadzorowana przez Komisję Nadzoru Finansowego, a także, że depozyty tych instytucji objęte są gwarancjami Bankowego Funduszu Gwarancyjnego do określonej kwoty depozytu.
4. Zwróć uwagę, że każdy klient banku/członek skok, obecny i przyszły, powinien znać swoje prawa i obowiązki w relacjach z danym podmiotem. Przed podjęciem decyzji o skorzystaniu z danej oferty należy ją przeanalizować, porównać z innymi funkcjonującymi na rynku i ocenić ewentualne ryzyko, np. związane z danym produktem. Przed podpisaniem umowy należy ją **zawsze** dokładnie przeczytać, a w przypadku wątpliwości poprosić o wyjaśnienia.

5. Spytaj uczniów, czy są zagadnienia, które wymagają dodatkowego wyjaśnienia. Jeżeli takie zgłoszenia będą, poinformuj, że odpowiedź zostanie przekazana na początku następnych zajęć (przygotowując odpowiedź możesz skorzystać z publikacji edukacyjnych: *Prawa i obowiązki członków SKOK – analiza prawna* oraz *Bank jako instytucja zaufania publicznego. Gwarancje prawne i instytucjonalne*, wydanych nakładem Komisji Nadzoru Finansowego, które dostępne są na stronie internetowej www.knf.gov.pl).
6. Na zakończenie poinformuj w jakiej formie będzie przebiegała następna lekcja oraz wyjaśnij, jakiego rodzaju materiały uczniowie mają przynieść w celu przeprowadzenia kolejnych zajęć.

Druga godzina lekcyjna

1. Jeżeli na poprzednich zajęciach zostały zgłoszone pytania – zajęcia rozpocznij od udzielenia na nie odpowiedzi.
2. W celu przeprowadzenia ćwiczeń, podziel klasę na grupy i wyjaśnij, jaki przebieg będą miały zajęcia (pierwsza część będzie polegała na przeanalizowaniu przyniesionych materiałów dotyczących oferty depozytowej i kredytowej banku oraz skok, druga część – podsumowująca omawiane zagadnienie – przeznaczona zostanie na wspólne rozwiązywanie zadań).
3. Zadaniem każdej z grup jest porównanie oferty depozytowej i kredytowej dowolnego banku i skok. Każda z grup przedstawia wyniki. Spytaj uczniów, jakie różnice zauważyli w analizowanych ofertach. Podsumowanie tego ćwiczenia powinno wykazać, że **zarówno oferta banku, jak i skok zawiera** rachunki/lokaty, na których gromadzone są oszczędności i które służą do przeprowadzania rozliczeń, jak również różnorodną ofertę kredytową.
4. W drugiej części wspólnie rozwiążcie quiz i omówcie odpowiedzi.
5. Podsumuj zajęcia i podkreśl, że korzystanie z usług banku, jak również z usług skok, wiąże się z dokonywaniem wyborów, które powinny być przemyślane. Porozmawiaj z uczniami o tym, czego nauczyli się na zajęciach. Zapytaj, czy postawione przed nimi zadania sprawiły trudności oraz jakie informacje okazały się najbardziej przydatne.

„Podstawowe informacje” – Materiał pomocniczy dla nauczyciela

1. Rys historyczny

Ruch spółdzielczy w Polsce wywodzi się z okresu zaborów. Był wtedy formą zrzeszania się i edukacji chłopów przez ziemiaństwo. Pozwalał na koncentrację produkcji rolnej w celu polepszenia zaopatrzenia poprzez tworzenie przetwórstwa rolnego i rzemiosła. Jednym z pionierów spółdzielczości na terenach Polski był Stanisław Staszic, który w 1816 roku założył Towarzystwo Rolnicze Hrubieszowskie. Pierwsze spółdzielnie finansowe wzorowane na kasach Friedricha Wilhelma Raffeisenana (zakładanych na terenie Niemiec w połowie XIX wieku) powstawały na terenach Podola, Galicji i Wielkopolski w celu ułatwienia finansowania rzemiosła, rolnictwa i drobnego przemysłu. Więcej informacji dotyczących historii sektora skok znajdziesz w publikacji edukacyjnej wydanej nakładem Komisji Nadzoru Finansowego w 2014 r. pt. *Prawa i obowiązki członków SKOK – analiza prawna*.

2. Podstawowe akty prawne regulujące działalność skok:

- ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych;
- ustawa z dnia 19 kwietnia 2013 r. o zmianie ustawy o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych oraz niektórych innych ustaw;
- ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe;
- ustawa z dnia 21 lipca 2006 r. o nadzorze nad rynkiem finansowym;
- ustawa z dnia 16 września 1982 r. prawo spółdzielcze;

- ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. o usługach płatniczych;
- ustawa z dnia 14 grudnia 1994 r. o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym.

3. Definicja spółdzielni

Zgodnie z art. 1 ustawy Prawo spółdzielcze – spółdzielnia jest dobrowolnym zrzeszeniem nieograniczonej liczby osób, o zmiennym składzie osobowym i zmiennym funduszu udziałowym, które w interesie swoich członków prowadzi wspólną działalność gospodarczą. Spółdzielnia może prowadzić działalność społeczną i oświatowo-kulturalną na rzecz swoich członków i ich środowiska. Zgodnie z art. 3 ww. ustawy – majątek spółdzielni jest prywatną własnością jej członków.

4. Definicja banku

Zgodnie z art. 2 ustawy Prawo bankowe – bank jest osobą prawną utworzoną zgodnie z przepisami ustaw, działającą na podstawie zezwoleń uprawniających do wykonywania czynności bankowych, obciążających ryzykiem środki powierzone pod jakimkolwiek tytułem zwrotnym (**czynności bankowe** to m.in.: przyjmowanie wkładów pieniężnych płatnych na żądanie lub z nadejściem oznaczonego terminu oraz prowadzenie rachunków tych wkładów; prowadzenie innych rachunków bankowych, udzielanie kredytów, przeprowadzanie bankowych rozliczeń pieniężnych, udzielanie i potwierdzanie gwarancji bankowych oraz otwieranie i potwierdzanie akredytyw; emitowanie bankowych papierów wartościowych, wykonywanie innych czynności przewidzianych wyłącznie dla banku w odrębnych ustawach).

5. Definicja Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej (skok)

Zgodnie z art. 2 ustawy o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych – kasa jest spółdzielnią. Celem kas zgodnie z art. 3 ww. ustawy jest gromadzenie środków pieniężnych wyłącznie swoich członków, udzielanie im pożyczek i kredytów, przeprowadzanie na ich zlecenie rozliczeń finansowych oraz pośredniczenie przy zawieraniu umów ubezpieczenia na zasadach określonych w ustawie o pośrednictwie ubezpieczeniowym.

6. Zasady działania skok – podstawowe informacje

Skok to spółdzielnia finansowe. **Skok** to grupa osób połączonych wspólną więzią o charakterze zawodowym lub organizacyjnym. Podstawowym celem skok jest świadczenie usług finansowych, głównie depozytowych, kredytowych i rozliczeniowych na rzecz swoich członków. *Członek skok jest jej współwłaścicielem, który ma wpływ na prowadzoną przez skok działalność, np. poprzez możliwość udziału w walnym zgromadzeniu kasy. Jest to główny element odróżniający kasy od innych podmiotów działających na rynku finansowym, które zajmują się udzielaniem kredytów i przyjmowaniem depozytów.*

Poszczególne kasy są zrzeszone w Krajowej Spółdzielczej Kasie Oszczędnościowo-Kredytowej. Zasady działalności poszczególnych kas oraz prawa i obowiązki ich członków określają – oprócz wymienionych wcześniej aktów prawnych – regulacje wewnętrzne w postaci regulaminów kas oraz statutów.

Statut kasy powinien m.in. określać prawa i obowiązki członków, jak również m.in. oznaczenie nazwy kasy („spółdzielnia” lub „spółdzielczy”), siedzibę, przedmiot działalności, wysokość wpisowego, ilość udziałów, zasady dotyczące członków skok, zasady funkcjonowania walnych zgromadzeń, a także działanie kontroli wewnętrznej w skok oraz zasady gospodarki finansowej skok. Regulacje dotyczące udzielania przez kasy pożyczek i kredytów, lokat terminowych oraz innych produktów oferowanych przez kasy znajdują się w wydawanych przez kasy regulaminach. Regulaminy mogą dotyczyć również innych obszarów związanych z działalnością skok.

Kolejną istotną cechą, która odróżnia kasy od banków działających najczęściej w formie spółek akcyjnych (do założenia spółki kapitałowej niezbędny jest kapitał założycielski – w przypadku

banku w formie spółki akcyjnej nie może być on niższy niż równowartość w złotych 5 milionów euro) jest forma prowadzonej działalności. Skok, jako spółdzielnia, stanowi zrzeszenie osób, a nie kapitału i może także prowadzić działalność społeczną i oświatowo-kulturalną na rzecz swoich członków i ich środowiska.

Aby zostać członkiem spółdzielczej kasy oszczędnościowo-kredytowej należy:

- wypełnić deklarację członkowską,
- opłacić wpisowe,
- wykupić przynajmniej 1 udział zwracany w przypadku wystąpienia z kasy,
- wnieść wkład członkowski zwracany w przypadku wystąpienia z kasy,
- jeśli skok działa przy stowarzyszeniu – trzeba również do niego przystąpić.

Jest to następująca różnica pomiędzy członkiem kasy, a klientem banku, który nie jest zobowiązany do wskazanych powyżej działań.

Podstawowe produkty oferowane przez skok to rachunki, lokaty, pożyczki, kredyty.

7. Nadzór nad skok

Ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych, która weszła w życie 27 października 2012 r., wprowadziła państwowy nadzór Komisji Nadzoru Finansowego nad kasami oraz Krajową Spółdzielczą Kasą Oszczędnościowo-Kredytową, przede wszystkim w zakresie licencyjnym, regulacyjnym i kontrolnym.

8. Ochrona depozytów zgromadzonych w skok

Od 29 listopada 2013 r. depozyty zgromadzone w spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych są chronione przez Bankowy Fundusz Gwarancyjny, który w przypadku spełnienia warunków gwarancji (zawieszenia działalności kasy i ustanowienia zarządcy komisarycznego, o ile nie został on ustanowiony wcześniej, oraz złożenia wniosku o ogłoszenie jej upadłości) wypłaca środki gwarantowane do wysokości ustawowo określonej kwoty, tj. nieprzekraczającej równowartości w złotych 100 000 euro.

9. Słownik pojęć

rachunek – zwany jest potocznie kontem, rachunek klienta prowadzony przez bank/skok. W umowie rachunku bank/skok zobowiązuje się do przechowywania środków pieniężnych posiadacza i do dokonywania na jego zlecenie rozliczeń pieniężnych;

ROR – zwany jest potocznie rachunkiem bieżącym; jest podstawowym rodzajem rachunku, służącym do przechowywania środków pieniężnych oraz przeprowadzania rozliczeń. Do rachunku wydawana jest karta płatnicza;

lokata – rodzaj rachunku o charakterze oszczędnościowym, zakładany na określony czas. Do zakończenia tego okresu środki pieniężne wpłacone na lokatę muszą na niej pozostać, w przeciwnym wypadku klient traci część lub całość należnych odsetek;

pożyczka (udzielana przez bank/skok) – udzielana jest w formie pieniężnej przez osobę fizyczną lub instytucję (np. bank). Cel udzielanej pożyczki i termin jej spłaty nie muszą być określone, a pożyczkobiorca swobodnie dysponuje środkami finansowymi. Pożyczkodawca nie ma prawa ingerować w sposób wykorzystania środków finansowych. Zabezpieczenie spłaty pożyczki nie jest wymagane. Zasady udzielania pożyczek reguluje kodeks cywilny;

kredyt – oddanie do dyspozycji kredytobiorcy na czas oznaczony w umowie określonej kwoty pieniężnej na ustalony cel i oprocentowanej na warunkach ustalonych w zawartej na piśmie umowie kredytowej. Kredytobiorca zobowiązuje się do korzystania z kredytu na warunkach określonych w umowie, do zwrotu kwoty wykorzystanego kredytu wraz z odsetkami w oznaczonych terminach spłaty oraz zapłaty prowizji od udzielonego kredytu. Przed udzieleniem kredytu dokonuje się oceny zdolności kredytowej klienta. Wymagane jest zabezpieczenie spłaty kredytu;

Komisja Nadzoru Finansowego (KNF) – państwowy organ nadzoru, sprawujący nadzór nad sektorem bankowym, rynkiem kapitałowym, ubezpieczeniowym i emerytalnym, nad instytucjami płatniczymi i biurami usług płatniczych oraz nad spółdzielczymi kasami oszczędnościowo-kredytowymi i Krajową Spółdzielczą Kasą Oszczędnościowo-Kredytową; celem nadzoru nad rynkiem finansowym jest zapewnienie prawidłowego funkcjonowania tego rynku, jego stabilności, bezpieczeństwa oraz przejrzystości, zaufania do rynku finansowego, a także zapewnienie ochrony interesów uczestników tego rynku;

Bankowy Fundusz Gwarancyjny – instytucja wykonująca zadania publiczne na rzecz stabilności krajowego systemu finansowego, a w szczególności zapewniająca funkcjonowanie obowiązkowego systemu gwarantowania środków pieniężnych (depozytów). W przypadku upadłości banku/skok, Bankowy Fundusz Gwarancyjny zwraca posiadaczowi rachunków równowartość zgromadzonych przez niego depozytów na rachunkach bankowych/skok do kwoty stanowiącej równowartość 100 000 euro w złotych polskich.

Środek dydaktyczny – karta pracy ucznia – ćwiczenia:

Ćwiczenie 1:

Podziel uczniów na dwie grupy. Wykorzystując informacje przekazane na zajęciach poproś, aby pierwsza grupa wymieniła podobieństwa, a druga różnice pomiędzy działalnością banków a skok. Wyniki zapiszcie.

Wskazówki dotyczące prawidłowej odpowiedzi:

Najważniejsze różnice zostały zapisane w materiale pomocniczym kursywy, natomiast podobieństwa dotyczą głównie oferty kierowanej przez banki do klientów, a przez skok do przyszłych członków. Należy pamiętać, że aby skorzystać z oferty skok trzeba być jej członkiem.

Ćwiczenie 2 (poprawne odpowiedzi zostały zaznaczone):

- 1) Skok działa jako:
 - a) **spółdzielnia**,
 - b) spółka kapitałowa,
 - c) przedsiębiorstwo.
- 2) Z oferty skok może skorzystać:
 - a) każda osoba fizyczna,
 - b) **tylko członek skok**,
 - c) osoba posiadająca przynajmniej jeden udział.
- 3) Aby zostać członkiem skok należy zgłosić się do placówki skok i:
 - a) wypełnić deklarację członkowską,
 - b) wypełnić deklarację członkowską i opłacić wpisowe,
 - c) wypełnić deklarację członkowską, opłacić wpisowe i wnieść wkład członkowski,
 - d) **wypełnić deklarację członkowską, opłacić wpisowe, wnieść wkład członkowski i wykupić przynajmniej 1 udział.**
- 4) Nadzór nad działalnością skok sprawuje:
 - a) **Komisja Nadzoru Finansowego i Krajowa Spółdzielcza Kasa Oszczędnościowo-Kredytowa**,
 - b) Ministerstwo Finansów,
 - c) Narodowy Bank Polski.

- 5) Depozyty zgromadzone w skok podlegają ochronie:
- a) **Bankowego Funduszu Gwarancyjnego,**
 - b) Komisji Nadzoru Finansowego,
 - c) nie są chronione.
- 6) Kwota depozytów zgromadzonych w skok gwarantowana przez Bankowy Fundusz Gwarancyjny to:
- a) 100 000 euro,
 - b) **równowartość w złotych 100 000 euro,**
 - c) 100 000 złotych.
- 7) Regulamin skok określa:
- a) zasady wyboru zarządu skok,
 - b) terminy wypłaty odsetek z lokat,
 - c) **zasady udzielania pożyczek i kredytów, lokat terminowych oraz innych produktów oferowanych przez kasy.**

Wojciech Wyszyński

FUNKCJONOWANIE SYSTEMU EMERYTALNEGO W POLSCE

Poziom: IV etap edukacyjny, szkoła ponadgimnazjalna

Przedmiot: podstawy przedsiębiorczości

Czas trwania lekcji: 1 godzina lekcyjna

Podstawa programowa kształcenia ogólnego:

Podstawy przedsiębiorczości.

Institucje rynkowe. Uczeń charakteryzuje system emerytalny w Polsce i wskazuje związek pomiędzy swoją przyszłą aktywnością zawodową a wysokością emerytury.

Cele zajęć:

Cel ogólny:

Charakterystyka systemu emerytalnego w Polsce oraz wskazanie związków pomiędzy aktywnością zawodową a wysokością emerytury.

Cele szczegółowe:

Na koniec lekcji uczeń:

- Dysponuje ogólną wiedzą na temat kształtu systemu emerytalnego.
- Zna czynniki wpływające na wysokość przyszłej emerytury.
- Zna swoje możliwości w systemie jako ubezpieczonego.
- Wie, jakie są sposoby na podwyższenie swojego świadczenia emerytalnego.

Pojęcia kluczowe:

system emerytalny, emerytura/świadczenie emerytalne, średnie (przeciętne) dalsze trwanie życia, ZUS, OFE, IKE, IKZE.

Metody:

praca w grupach, dyskusja/pogadanka, wykład, burza mózgów.

Środki dydaktyczne:

1. Karty pracy-ilustracje:
 - Struktura demograficzna Polski lata: 1960, 1985, 2010, 2050, 2100.
 - Przewidywane dalsze trwanie życia noworodka w Polsce.
 - Podział obowiązkowej składki emerytalnej.

Przebieg zajęć:

1. Ogólne przedstawienie tematu i celu zajęć. Zwrócenie uwagi na częste w ostatnich latach debaty społeczne dotyczące sposobu funkcjonowania systemu emerytalnego, m.in. na temat: wieku emerytalnego, roli ZUS i otwartych funduszy emerytalnych, emerytur dla górników i tzw. służb mundurowych.
2. Wciągnięcie uczniów do dyskusji poprzez zadawanie pytań na temat ich wiedzy oraz opinii:
Jak możemy zdefiniować pojęcie: emerytura, czyli inaczej świadczenie emerytalne?

Podsumowanie: Zdefiniowanie pojęcia emerytura.

Dlaczego młodzi ludzie, którzy już zarabiają pieniądze nie myślą o emeryturze?

Podsumowanie: Zebranie najczęściej pojawiających się odpowiedzi.

3. *Kto powinien być odpowiedzialny za zapewnienie środków do życia dla osób starszych?*

Wskazanie, że mogą to być: – rodzina, – państwo, – pracodawca, – każdy wcześniej powinien osobiście się o to zatroszczyć.

Można policzyć, jak rozkładają się opinie w klasie.

Podsumowanie: Każdy z tych czterech modeli funkcjonuje w różnych krajach na świecie. Za zapewnienie środków do życia osobom w podeszłym wieku powinna być odpowiedzialna:

- rodzina – taki model funkcjonował przez wieki, więzy rodzinne były wtedy mocniejsze, osoby starsze wykonywały drobne prace w gospodarstwie domowym, taki model dominuje jeszcze w krajach słabiej rozwiniętych;
- państwo – jest to obecnie powszechny model w krajach uprzemysłowionych, społeczeństwa oczekują od państwa, by to ono zadbało o emerytury;
- pracodawca – był to sposób na związanie pracownika z danym przedsiębiorstwem, pracodawcy mogli w ten sposób utrzymać doświadczonych pracowników w zakładzie, tak też wyrażała się odpowiedzialność pracodawców za pracowników i ich rodziny;
- każdy sam jest odpowiedzialny za siebie, taki system staje się powoli dominujący, wynika ze zmian demograficznych oraz społecznych (państwa uświadamiają sobie, że nie będą w stanie zapewnić wysokich świadczeń).

Podsumowanie: Każdy z tych czterech modeli funkcjonuje w różnych krajach na świecie, mogą występować modele mieszane. Dyskusja dotycząca wysokości przyszłych świadczeń emerytalnych. Jakie są oczekiwania a jakie będą możliwości? Od czego będzie zależała wysokość przyszłego świadczenia osoby, która w chwili obecnej zaczyna pracować? Na początek można zadać pytanie:

Ile powinna wynosić emerytura, żeby można było określić ją jako z jednej strony sprawiedliwą, a z drugiej zapewniającą godne życie?

Uczniowie dyskutują, starają się ustalić jaka to mogłaby być kwota, pamiętając, że z jednej strony powinno to starczyć na przeżycie, a z drugiej trzeba mieć świadomość, że ktoś to powinien sfinansować. Dobrze byłoby dojść do konsensusu i ustalić kwotę, lub ewentualnie przedział.

Podsumowanie: Przytaczamy dane rzeczywiste: np. ile wynosi średnia emerytura wypłacana przez ZUS (ok. 2000 zł) czy emerytura minimalna (844 zł).

Czy wypłacane obecnie emerytury można uznać za wysokie?

4. Bez względu na naszą ocenę, eksperci twierdzą, że taki poziom świadczeń emerytalnych wypłacanych przez ZUS jest nie do utrzymania w długim okresie. To znaczy, że młodzi ludzie, którzy obecnie zaczynają pracę nie otrzymają takich świadczeń w relacji do wynagrodzeń, jakie otrzymują obecni emeryci.

Jak to uzasadniają? W chwili obecnej budżet państwa dołącza znaczne kwoty do emerytur. Jest to znaczny odsetek środków przeznaczanych na wypłaty wszystkich emerytur. W praktyce oznacza to, że gdyby budżet państwa zaprzestał dopłacania, to emerytura musiała by być niższa.

Czy budżet państwa będzie stać na dopłacanie do emerytur? Czy podatnicy będą w stanie odprowadzać podatki, które sfinansują deficyty systemu emerytalnego, zwłaszcza w obliczu przemian demograficznych, jakie będą następować w naszym społeczeństwie.

5. Przemiany demograficzne. Można pokrótce wspomnieć o starzeniu się społeczeństwa, co w konsekwencji prowadzi do tego, że coraz mniej pracujących będzie przypadało na jednego emeryta.
6. O przemianach demograficznych wiadomo od dawna. To one były głównym powodem reformy emerytalnej jaka miała miejsce w 1999 r. Celem tej reformy było wprowadzenie adekwatności pomiędzy wartością wpłacanych składek przez ubezpieczonego a jego przyszłą emeryturą. Inaczej to ujmując: wysokość przyszłej emerytury danej osoby będzie zależała przede wszystkim od sumy wpłaconych przez tę osobę składek (ale także od takich parametrów jak: kiedy te składki zostały wpłacone, jaka była efektywność systemu – czyli jak przyrastały składki, w jakim wieku dana osoba przeszła na emeryturę itp.).

W 1999 r. ustalono także, że składka emerytalna płacona obowiązkowo będzie wynosiła 19,52% wynagrodzenia brutto (czyli przed potrąceniem wszystkich obowiązkowych składek i podatków i płacona jest po równo przez pracownika i pracodawcę).

7. Prawie 20% wynagrodzenia to nie jest mało. Co w takim razie dzieje się z tymi pieniędzmi w systemie emerytalnym?

Ubezpieczeni mają wybór:

- mogą zdecydować, że całość tych środków pozostaje w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych; kwoty składek tam wpłaconych zostają zapisane na specjalnych kontach i będą przysłać według specjalnej formuły zwanej waloryzacją składek, natomiast pieniądze będą finansować świadczenia obecnych emerytów;
- mogą też podjąć decyzję o przekazywaniu części składek, a mianowicie 2,92% wynagrodzenia, do wybranego przez siebie otwartego funduszu emerytalnego (OFE). Pieniądze tam przekazane będą inwestowane na rynkach finansowych w kraju i zagranicą.

Ostatecznie w momencie przejścia na emeryturę, ZUS na podstawie wszystkich zgromadzonych przez daną osobę środków wylicza wysokość emerytury, która będzie wypłacana aż do śmierci ubezpieczonego.

8. Formuła w jaki sposób ZUS wylicza świadczenie nie jest skomplikowana. Wartość zaoszczędzonych środków dzielona jest przez tzw. średnie dalsze trwanie życia ubezpieczonego (liczone w miesiącach) i w ten sposób otrzymuje się kwotę, jaką będzie płać emerytowi.

Co to takiego jest średnie dalsze trwanie życia? Jest to długość życia liczona w latach lub miesiącach jaką będzie średnio żył człowiek w danym wieku. Na przykład jak długo będzie żył człowiek w momencie przejścia na emeryturę. Nie należy tego mylić ze średnią długością życia, gdyż ta oznacza przeciętnie, jak długo będzie żył człowiek od momentu urodzenia.

Czy wiecie jaka jest obecnie średnia długość życia w Polsce?

Średnia długość życia wynosi 77 lat (81 lat kobieta oraz 73 lata mężczyzna). Należy to interpretować w ten sposób, średnio noworodek będzie żył w Polsce 77 lat.

W takim razie przeciętnie jak długo będzie żyła osoba, która w wieku 67 lat przechodzi na emeryturę? Okazuje się, że 16 lat i prawie 5 miesięcy. Na taki okres musi wystarczyć środków wypłacanych w postaci comiesięcznych emerytur.

9. Pytanie: *W takim razie emerytury w jakiej wysokości możemy oczekiwać? Ile będzie ona wynosiła w relacji do naszego średniego wynagrodzenia, a ile w relacji do ostatniego wynagrodzenia?* Spróbujmy to obliczyć. Co dotychczas wiemy?

a) co miesiąc odkładamy na emeryturę ok. 20% naszego wynagrodzenia,

b) na emeryturze żyjemy 16,4 roku.

Musimy ustalić, przez ile lat pracujemy i odkładamy nasze składki. Jeżeli wiemy, że wiek emerytalny będzie wynosił 67 lat i założymy, że zaczynamy pracować w wieku 25 lat, to znaczy, że będziemy oszczędzać przez 42 lata (zakładamy, że nie mamy przerw w pracy spowodowanych: bezrobociem, urlopem macierzyńskim czy wychowawczym, przy dokładniejszych szacunkach powinniśmy to uwzględnić). W takim razie na jeden miesiąc emerytury będziemy pracować przez nieco ok. 2,5 miesiąca ($42/16,4=2,56$).

Jeżeli miesięcznie odkładamy 20% wynagrodzenia, to przez 2,5 miesiąca odłożymy 50% wynagrodzenia (20% razy 2,5 = 50%). Możemy szacunkowo przyjąć, że nasza emerytura wyniesie około połowy naszych średnich wynagrodzeń z całego życia. To oczywiście szacunek, jednak należy jeszcze pamiętać o tym, że:

- a) Wartość składek zapisanych w ZUS przyrasta w zależności od sytuacji na rynku pracy: zmieniającej się liczby ubezpieczonych czy wzrostu wynagrodzeń. Także przyrastają w zależności od stóp zwrotu wypracowanych przez otwarte fundusze emerytalne. Należy pamiętać, że ważny jest realny wzrost środków, tzn. wzrost przewyższający inflację, a ten już nie będzie taki duży.

- b) Wynagrodzenie pracownika rośnie w czasie. W okresie poprzedzającym przejście na emeryturę pracownik zarabia znacznie więcej niż na początku kariery zawodowej. Jakie to ma znaczenie dla naszych wcześniejszych wyliczeń? Relacja naszej emerytury do średniego wynagrodzenia będzie wynosić ok. 50%, ale w relacji do ostatniego wynagrodzenia to już będzie znacznie mniej (bo ostatnie wynagrodzenie będzie wyższe od średniego).

Czy taki poziom emerytury będzie wystarczający? Na to każdy musi sobie sam odpowiedzieć.

10. Dyskusja: *W jaki sposób można zwiększyć wysokość przyszłej emerytury?*

Podsumowanie: Tak naprawdę są trzy możliwe sposoby, które zależą od nas: zacząć wcześniej

pracować i przez to dłużej oszczędzać, później przejść na emeryturę oraz więcej oszczędzać.

a) Zacząć wcześniej pracować. To jest tylko pozornie dobre rozwiązanie. Oczywiście będziemy dłużej oszczędzać, ale rezygnując z edukacji i podnoszenia swoich kwalifikacji najprawdopodobniej będziemy zarabiać mniej. Całościowy bilans może być niekorzystny.

b) Dłuższe pracowanie, jeżeli zdrowie i inne okoliczności nam pomogą, na pewno zwiększy naszą emeryturę. Są tego trzy powody: dłużej będziemy oszczędzać i przez co więcej oszczędzimy, nasze średnie dalsze trwanie życia będzie krótsze, czyli zgromadzone środki będą podzielone przez mniejszą liczbę miesięcy oraz zgromadzone środki będą przez dłuższy okres przyrastać.

c) Najbardziej pewnym sposobem jest dodatkowe oszczędzanie. Dobrze zacząć jak najwcześniej. Nie muszą to być duże kwoty, ważne żeby to robić regularnie i przez jak najdłuższy okres.

Warto wiedzieć, że państwo wspomaga dodatkowe oszczędzanie na emeryturę tworząc różnego rodzaju zachęty. W chwili obecnej są trzy główne formy dodatkowego oszczędzania wspierane przez państwo. Są to: Pracownicze Programy Emerytalne (PPE), Indywidualne Konta Emerytalne (IKE) oraz Indywidualne Konta Zabezpieczenia Emerytalnego (IKZE).

Problem jest na tyle ważny społecznie, że z pewnością będą się pojawiać inne formy dodatkowego oszczędzania na emeryturę.

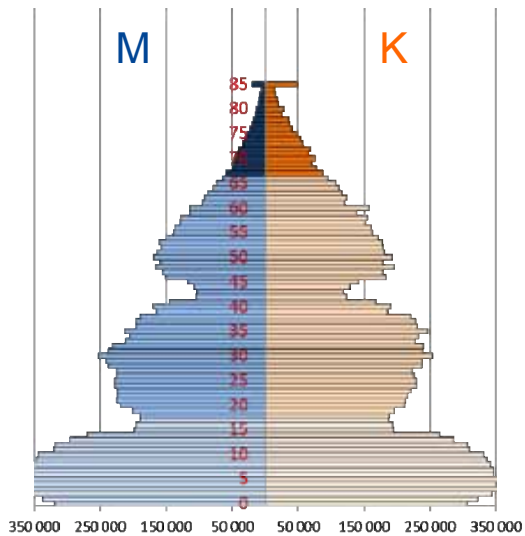
Gdzie można dowiedzieć się więcej na temat emerytur:

- www.zus.pl – strona internetowa Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, zawiera informacje oraz dane z zakresu ubezpieczeń społecznych,
- www.emerytura.gov.pl – wspólna strona Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej oraz Ministerstwa Finansów utworzona w okresie wprowadzania zmian w systemie emerytalnym,
- www.knf.gov.pl – opracowania i dane z zakresu kapitałowej części systemu emerytalnego, w tym publikacje edukacyjne propagujące wiedzę na temat II i III filara.

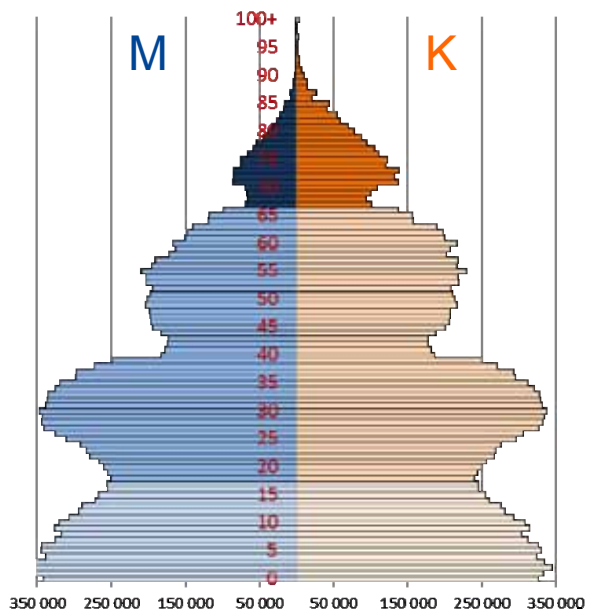
Ilustracje do wykorzystania na lekcji:

Struktura demograficzna Polski (dane ze stron internetowych: GUS – www.stat.gov.pl, ONZ – www.esa.un.org/wpp oraz www.mortality.org zaprezentowane na Festiwalu Nauki w Warszawie).

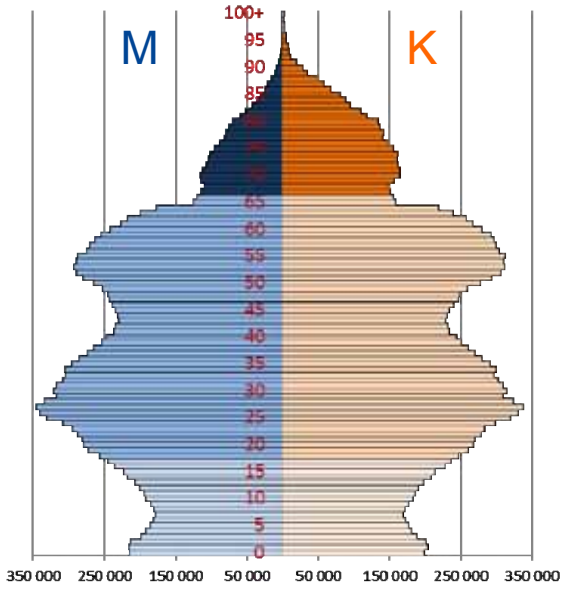
Rok 1960

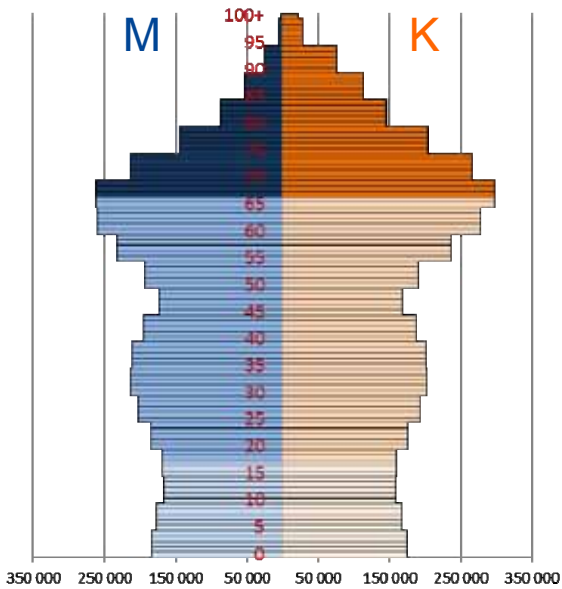
Rok 1985

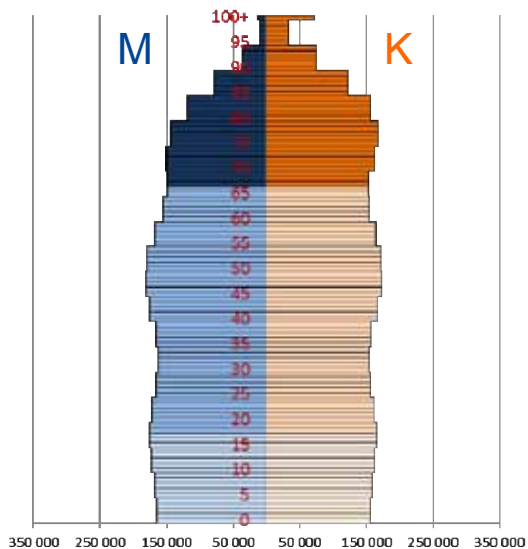
Rok 2010

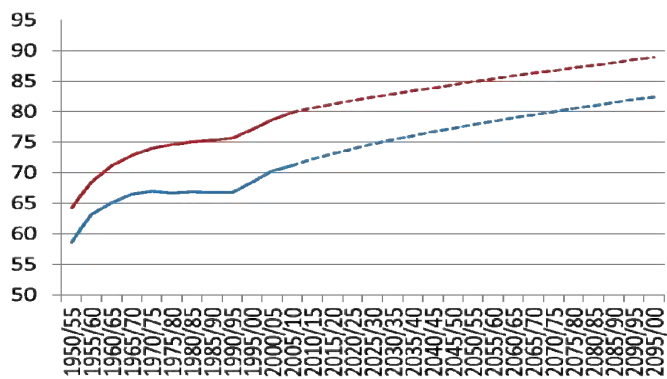
Rok 2050

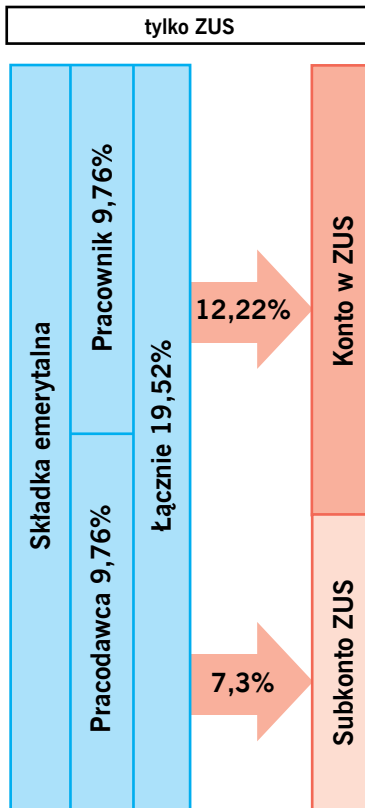
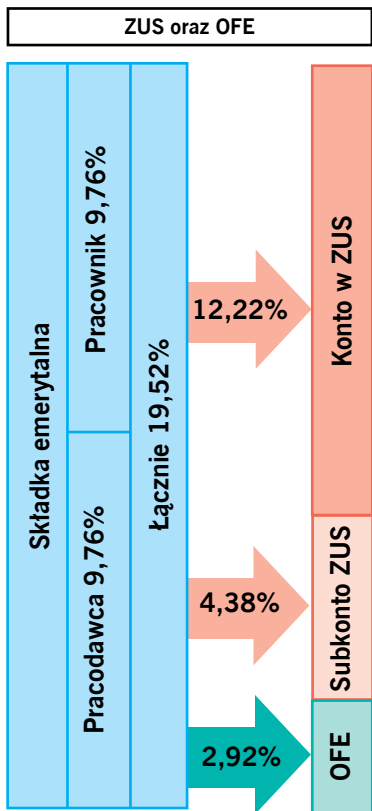
Rok 2100

Przeciętne dalsze trwanie życia noworodka w Polsce

Podział składki obowiązkowej emerytalnej w sytuacji podjęcia decyzji o oszczędzaniu w ZUS oraz OFE lub tylko w ZUS

Scenariusze lekcji przeznaczone są dla uczniów etapów edukacyjnych I, II, IV. Treści w nich zawarte zostały przedstawione w sposób ciekawy i przystępny dla odpowiedniej grupy wiekowej. Spełniają one funkcję transformacyjną, gdyż uczeń po zakończeniu lekcji będzie miał możliwość wykorzystywania wiedzy i umiejętności w codziennej praktyce życiowej.

Jolanta Grędzińska-Kosiorek

Nauczyciel-konsultant Warmińsko-Mazurskiego
Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli w Olsztynie
Filia w Olecku

Publikacja otrzymała rekomendację

Komisja Nadzoru Finansowego
Pl. Powstańców Warszawy 1
Skr. poczt. nr 419, 00-950 Warszawa 1
Tel. (+48) 22 262 50 00
Fax (+48) 22 262 51 11
knf@knf.gov.pl
www.knf.gov.pl

ISBN 978-83-63380-89-2